

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Antropologická studia

Diplomová práce

Černovodské halali

Lov jako volnočasová aktivita v Československu
v letech 1960–1989 na příkladu fungování bývalé
lovecké usedlosti v Černé Vodě

Bc. Hana Knollová

Praha 2024

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Antropologická studia

Diplomová práce

Černovodské halali

Lov jako volnočasová aktivita v Československu
v letech 1960–1989 na příkladu fungování bývalé
lovecké usedlosti v Černé Vodě

Bc. Hana Knollová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lucie Storchová, Ph.D., DSc.

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21.6. 2024

.....
Hana Knollová

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Lucie Storchové, Ph.D., DSc. za její trpělivé vedení práce, cenné rady, připomínky a inspiraci, které pro mě byly velkým přínosem. Zároveň bych ráda poděkovala všem, kteří se osobně účastnili rozhovorů za jejich čas a ochotu sdílet své vzpomínky a zkušenosti. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům SOA Hradec Králové a všem z obce Orlické Záhoří, kteří mi pomáhali při hledání archivních materiálů.

OBSAH

ANOTACE	6
ÚVOD.....	7
1 TEORIE A METODOLOGIE.....	8
1.1 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA A VÝZKUMNÁ STRATEGIE	8
1.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	9
1.3 METODOLOGIE.....	10
2 MYSLIVOST A LOVECKÉ TRADICE NA ČESKÉM ÚZEMÍ PŘED ROKEM 1945.....	12
2.1 POČÁTKY MYSLIVOSTI V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJÍ VÝVOJ	12
2.2 MYSLIVECKÉ SPOLEČENSTVÍ.....	14
3 LESNÍ REVÍR ČERNÁ VODA.....	17
3.1 LOV A LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ	17
3.2 NA ZÁMEČKU.....	20
4 POD TAKTOVKOU STÁTU.....	24
4.1 PO VÁLCE	24
4.2 MYSLIVECKÉ SPOLEČENSTVÍ V DOBĚ SOCIALISTICKÉ DIKTATURY	27
5 ČERNOVODSKÉ POLESÍ A SVĚT POPLATKOVÝCH LOVŮ ZVĚŘE	34
5.1 KRAJINA ČERNÉ VODY A JEJÍ NOVÁ TVÁŘ	34
5.2 POPLATKOVÉ LOVY A DRUHÝ ŽIVOT ZÁMEČKU	40
5.3 NORMALIZAČNÍ PROMĚNY	50
6 ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	57

ANOTACE

Cílem mé práce je provést historickou mikrosondu do života společnosti v Československu ve druhé polovině 20. století ve východočeské pohraniční obci Černá Voda a jejím okolí, odkud byla po druhé světové válce násilně vysídlena většina obyvatel. Centrem mého zájmu jsou zejména sociokulturní praktiky související s myslivostí v období socialistické diktatury zkoumané na příkladu fungování systému poplatkových lovů pro zahraniční turisty odehrávajících se v bývalé lovecké usedlosti zkonfiskované státem. V tomto nově se formujícím sociálním prostoru se specificky zaměřím na detaily každodenních životů, lidských interakcí, práce i volnočasových aktivit, odehrávajících se na pozadí tehdejšího politického diskursu. V jednotlivých lidských příbězích hledám souvislosti s makro perspektivou vymezeného historického období a bližší porozumění mnohosti podob vztahu „malých“ a „velkých“ dějin. Snažím se přiblížit obrazy historické sociální reality, jejíž součástí byli skuteční lidé a jejich sdílené představy, touhy i žité zkušenosti.

Klíčová slova: historická antropologie, sociokulturní praktiky, socialistická diktatura, myslivost, české pohraničí

ANNOTATION

The aim of my work is a historical microresearch into the social life in Czechoslovakia in the second half of the 20th century in the East Bohemian border village of Černá Voda and its surroundings, from which most of the inhabitants were forcibly expelled after the Second World War. I am particularly interested in socio-cultural practices related to hunting during the socialist dictatorship, which I examine through the example of the functioning of the system of fee hunting for foreign tourists, which took place in a former hunting estate confiscated by the state. In this newly formed social space, I will focus specifically on the details of everyday life, human interactions, work and leisure activities, that took place against the backdrop of the political discourse of the time. In the individual human stories I am looking for connections with the macro perspective of a defined historical period and a closer understanding of the multiple forms of the relationship between 'small' and 'big' history. I try to approach closer to the images of a historical social reality with real people, their shared ideas, desires and lived experiences.

Key words: historical anthropology, socio-cultural practices, socialist dictatorship, hunting, Czech borderlands

ÚVOD

Pro svou práci jsem zvolila oblast Černé Vody ve Východních Čechách, kterou dobře znám a mám k ní osobní vztah. Působila na mne vždy zvláštním dojmem, kouzlem neprozkoumaného. Neobydlená horská osada s klidnou okolní přírodou. O víkendech a prázdninách se její ráz trochu promění – do hlubokého ticha krajiny se vloudí hlasy lidí, zvuky travních sekaček a šum doléhající z asfaltové cesty, která se částí Černé Vody vine. Je to místo, pro něž polovina 20. století znamenala naprostý zlom, a původní obec, v níž žilo několik stovek obyvatel mnoho generací, byla jen krok od osudu jiných oblastí bývalých Sudet¹, jež po vyhnání původních obyvatel zanikly. Byla násilně zpřetrhána historická kontinuita a zmizel původní život, zásadně se proměnil jejich socio-kulturní i fyzický prostor (Antikomplex 2006). Černá Voda nezanikla zcela, i když dnes už v krajině nenajdete ani její místní označení. Šanci na druhý život dostala z velké části díky chalupářům, kteří v 60. letech osídlovali a postupně odkoupili několik málo stavení², které nebyly zahrnuty do hromadných demoličních akcí (Topinka 2005), a také dílem díky státnímu podniku Československé lesy, jenž některé budovy pro své potřeby využíval³.

Jedním z mála materiálních odkazů, které v oblasti Černé Vody zůstal i ve druhé polovině 20. století byla původní lovecká usedlost – *Zámeček*⁴. Na příkladu jejího fungování sleduji utváření specifických mikrosvětů, jež jsou výsledkem dichotomického vztahu mezi mocenskými diskursy a žitými zkušenostmi, v nichž významnou roli sehrálo myslivecké společenství. Zajímá mě, jaký vliv mělo toto společenství na produkci sociálního, kulturního a fyzického prostoru a kdo byli aktéři z okruhu společenství i mimo něj, jimiž byl tento žitý prostor formován a jak vstupoval do jejich každodenních životů. Podrobněji se zaměřím na proměny myslivecké tradice a jejich provázanost se sociokulturními praktikami ve druhé polovině 20. století. *Zámeček* jsem zvolila jako pomyslné spojovací vlákno, které se vine vybranými obdobími nejen druhé poloviny 20. století, ale přibližuje také všední i zásadní události období předcházejícího, do něhož je nutné pro porozumění širšího kontextu historické reality také nahlédnout.

¹ Sudety zde používám ve významu, který se ustálil ve 2. pol. 19. století a označuje geografické území vymezené horskými pásky převážně kolem a částečně uvnitř Čech, které ve 20. století získalo ještě politické konotace jako území s většinovým německy mluvícím obyvatelstvem, také v literatuře označovaným jako sudetští Němci (Spurný 2006: 10–11. In: Antikomplex 2006).

² SOA Rychnov n. K.: NAD 967, zápis ze dne 2.10. 1964.

³ SOA Hradec Králové: NAD 458: Obnovení a doplnění loveckých chat z 3.1.1957.

⁴ Černovodskou loveckou usedlost označuji v diplomové práci dále jen jako *Zámeček*.

1 Teorie a metodologie

1.1 Epistemologická východiska a výzkumná strategie

Mým cílem bylo přiblížit se porozumění historické sociální reality druhé poloviny 20. století z perspektivy historické antropologie, která usiluje o historii, v níž „existuje“ skutečný člověk. Zaměřuje se na přístupy a koncepty, které pomáhají odhalovat prožité zkušenosti dobových aktérů, jimiž byl svět minulosti utvářen. Zajímá se o odhalování příběhů jednotlivců i skupin, které zůstávaly zapomenuty ve stínu „velkých dějin“, snaží se rozeznávat hlasy, které dosud nebyly slyšet. Hledá příběhy, jež otvírají nové náhledy na svět minulého a poukazují na jeho mnohotvárnost a plasticitu (Davis 1988). Inspirativní pro mě byly mikrohistorické koncepty a teorie, které se soustředí na sledování mnohosti podob reprezentací symbolického jednání jejichž podrobnou analýzou a usouvztažněním se otvírají nové významy a interpretace (Levi 1991). Zvýznamňují roli partikulárního jako součást sociální reality, kterou nenahlízejí jako objektivní danost, ale proměňující se proces, jako síť dynamicky se utvářejících vztahů (Revel 2010). Hledají výjimky ve fungování sociálních systémů, kde zdánlivě výjimečné pomáhá objasnit běžně se vyskytující události, jednání a zkušenosti. Upozorňují na „mezery“, v nichž můžeme pozorovat mikrosvěty jedinců, kteří se vymykají normativním strukturám (Levi 2019).

Inspirovala jsem se také antropologickými teoriemi souvisejícími se sociální produkcí prostoru (Lefebvre 1992), s teoretickými koncepty zabývajícími se aktérstvím, performativitou a formování vztahových relací mezi lidskými i ne-lidskými činiteli (Actor Network Theory) (např. Latour, Law), nebo teoriemi jednání zejména ve vztahu k symbolického kapitálu a konceptu habitu (Bourdieu 1995), jež s utvářením sociokulturního prostoru blíže souvisí a nabízí další perspektivy pro porozumění formování sociální reality minulého období. Důležitá pro mne byla také epistemologická východiska dotýkající se provázanosti kultury, symbolického jednání, ritualizovaných sociálních praktik (Hobsbawm 1983), přičemž vycházím z pojetí kultury jako dynamicky se utvářejícího systému symbolů, který sdílí členové určitého společenství.

Významným doplněním práce byla také východiska postpozitivistické orální historie, která nechápe orálně historickou výpověď jako prezentaci objektivních faktů, ale zkoumají její významy v návaznosti na sociální, kulturní i mocenské faktory, které se podílely na formování narátorovy subjektivní pozicionality, od níž se podoba výpovědi odvíjí (Portelli

2020). Tyto perspektivy jsou velmi přínosným komplementárním zdrojem ostatních historických pramenů, s nimiž jsem pracovala.

Téma mé práce je spojeno s problematikou proměn pohraničí ve druhé polovině 20. století, která je velmi široké a pro jednoho badatele velmi těžko postihnutelné. Proto jsem si jako předmět svého výzkumu zvolila malou, méně známou oblast Černé Vody, specificky pak mikrosvět bývalé lovecké usedlosti v období socialistické diktatury a aktérské zkušenosti s ním spojené. Do hloubky jsem se snažila zkoumat všechny související detaily, hledat navazující kontexty a jejich vzájemnou provázanost. Zajímaly mě jednotlivé aktérské příběhy a vazba mezi osobními, žitými zkušenostmi a dobovými narativy dotýkajícími se známých událostí z dějin Československa. Může se zdát, že se práce svým obsahem vzdaluje původně definovanému časovému vymezení (2. pol. 20. stol), ale není tomu tak. Mnoho důležitých aspektů s předchozími časovými obdobími úzce souvisí a odhaluje nám obraz historické reality období socialistické diktatury v mnohem pestřejší podobě.

1.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Blíže se v této práci věnuji pracovním a volnočasovým aktivitám spojeným s myslivostí v prostředí socialistického Československa ve druhé polovině 20. století. Na příkladu fungování bývalého *Zámečku* bych chtěla zkoumat, jak se po nástupu socialistické diktatury (Buben, Pullmann, Spurný, Růžička 2014: 281–307) a ideologie „beztřídní společnosti“ proměňovaly praktiky spojené s myslivostí, jak se změnila tradice a rituály s nimi spojené, které byly dříve doménou nejvyšších společenských vrstev. Blíže se zaměřuji na stereotypní pohledy odvíjející se od opozic genderových, sociálních (třídních), politických a národnostních kategorií, rozlišení prostoru pracovního a volnočasového, svátečního a každodenního. Zajímá mě, jaká byla vazba mezi myslivostí a komunistickou ideologií, jaký byl jejich vliv na utváření kolektivní identity, konkrétní podoby a praktiky. Zajímají mě možnosti a limitace utváření pluralitních sociálních světů v prostředí totalitarismu a jejich konkrétní podoby na příkladech aktérských životních příběhů.

V práci se pokusím odpovědět na okruhy badatelských otázek, které se dotýkají formování sociokulturního prostředí ve vymezeném období. Zajímá mě, kdo byli účastníci mysliveckého diskursu v socialistické společnosti, jaké byly jejich role a jak byly performovány, zvláště pak, kdo byli lidé, kteří pracovali v bývalé lovecké usedlosti, zda

patřili mezi dosídlence či starousedlíky, jak se do oblasti dostali, jaký byl jejich vztah s lidmi žijícími v okolí a jaký k příjíždějícím zahraničním hostům. Snažila jsem se zjistit, nakolik sociokulturní praktiky vycházely z historicky podmíněných zvyků a tradic spojených s buržoazními habitusy, případně jak se v novém společenském klimatu proměňovaly, ustavovaly nové. Jak byly vnímány veřejností a jak byly prezentovány a legitimizovány tehdejšími mocenskými autoritami? Snažila jsem se také hledat spojitost mezi sociálním prostředím a krajinou, zda a případně jaký měly vliv aktivity spojené s lovem zvěře na proces dosídlování pohraničních oblastí a jakou roli hrály vysídlené oblasti, zkonfiskovaný majetek, lesy atd. ve vývoji loveckého „podnikání“ v Československu? Jak se proměnil fyzický prostor samotné usedlosti a jejího okolí, bylo potřeba jej přizpůsobit nové době a potřebám poplatkových lovů?

1.3 Metodologie

Základním pilířem mé práce je detailní heuristika, v rámci níž jsem hledala a průběžně vyhodnocovala písemné prameny, které souvisejí s vybranou oblastí a tématem. Pracovala jsem s dostupnými prameny ve Státním oblastním archivu v Hradci Králové, Oblastním archivu Zámorsk, Státním oblastním archivu v Rychnově nad Kněžnou, v archivu Katastrálního úřadu Rychnov nad Kněžnou. Bohužel se k tématu mé práce nepodařilo ve státních archivech dohledat mnoho relevantních materiálů. Mnoho složek, které by mohly obsahovat související informace je zatím nezpracováno a byly nepřístupné. Některé složky se podařilo po dohodě s jednotlivými archivy částečně anonymizovat, ale mnohdy byla anonymizace provedena v takovém rozsahu, že mi k nahlédnutí zbyly jen zcela prázdné strany dokumentů⁵. Archivních pramenů vztahujících se k období před odsunem původních obyvatel z oblasti je velmi málo, nebo absentují zcela. K některým dochovaným zdrojům jsem se dostala díky spolupráci s obcí Orlické Záhoří, která mi všechny dostupné materiály ochotně zapůjčila k prostudování. Zajímavé pramené zdroje, které se vztahují k oblasti Černé Vody a *Zámečku* jsem dohledala v OA Zámorsk, kde je uložen dobře zpracovaný fond velkostatku Rychnov nad Kněžnou, který je ale také přístupný jen z části, neboť byl navrácen zpět rodině Kolowrat Krakowských Liebsteinských a s jeho správci se mi doposud nepodařilo navázat spolupráci.

⁵ To se týkalo především dokumentů uložených ve SOA Rychnov nad Kněžnou, které se vztahují k období 1945–1989, které jsou ve velmi torzovitém stavu a z větší části nezpracované.

Velká část mé práce vychází z orálně historických rozhovorů. Na základě mého vlastního výzkumu i studia odborné literatury (Mücke, Krátká 2018:252–266) je k problematice poplatkových lovů a historii státního podniku Čedok v období socialistické diktatury jen velmi málo písemných archivních pramenů, proto byla metoda orální historie velmi důležitou součástí pramenné základny mé práce. Měla jsem možnost realizovat a zaznamenat celkem deset rozhovorů s pamětníci a pamětníky, kteří vzpomínali především na své zkušenosti, které se vztahují k době v rozmezí let 1955–1990. Všichni mají vazbu na oblast Černé Vody a myslivost, každý ale zcela jiným způsobem. Někteří z narátorů se zde narodili a stále zde žijí a pracují, někteří tady prožili důležitou část svého života, která je pro ně už jen vzpomínkou, pro někoho má oblast spojitost pouze s myslivostí. Každý z nich má jiné zkušenosti, prožíval jiné příběhy. Některé narátory jsem znala osobně, s některými jsem se při rozhovoru setkala poprvé. Rozhovory se vztahovaly k období socialistické diktatury, jejíž obraz bývá mnohdy poněkud zplošťován a jejíž aktéři bývají často nahlíženi v kategorii binárních opozic (viníci – oběti). V některých rozhovorech byla proto patrná určitá zdrženlivost a tendence k formalizovaným prezentacím vhodným pro veřejné sdílení (Blaive 2013: 75). Ve chvíli, kdy se lidé více ponořili do vlastních vzpomínek na prožité okamžiky důležité pro jejich rodiny a blízké okolí, na malé každodenní radosti i starosti, začínala původní ostražitost ustupovat a tok vyprávění zbavené tíhy totalitních kategorizací plynul mnohem volněji (Blaive 2013). Perspektivou postpozitivistické orální historie jsou tyto aspekty velmi důležité pro další analýzu. Orálně historický rozhovor je prizmatem těchto východisek chápán jako velmi cenný historický pramen, neustále se dynamicky vyvíjející. Může být velkým přínosem (nejen) historických výzkumů, pokud dokážeme pracovat se všemi úrovněmi, oblastmi a faktory, na základě nichž je vyprávěný příběh utvářen. Velmi důležité je také porozumění pozicionality (self) narátora, díky němuž jsme schopni informace lépe analyzovat, rozpoznat, co a proč je nám prezentováno, či co se aktér snaží zakrýt (Portelli 2020: 63–75). S přihlédnutím k původním obavám narátorů jsem se rozhodla jejich jména anonymizovat, přestože na tom výslovně netrvali. Z každého rozhovoru je pořízen audio záznam v průměrné délce 1,5 hodiny. Sedm z deseti rozhovorů se odehrávalo v domácím prostředí narátorů v roce 2024 a 2023. Ve třech případech jsem využila také rozhovory, které probíhaly během etnografických procházek v okolí Černé Vody v roce 2021 a 2022.

Předkládaná interpretace vychází z důkladné kritické analýzy všech získaných dat z rozhovorů i ostatních archivních pramenů. Pro doplnění kontextu jsem do textu přidávala citace úryvků z rozhovorů, fotografie a ukázky písemných pramenů. Zároveň jsem se snažila

o přiblížení emické perspektivy aktérů prostřednictvím krátkých zamyšlení paní Aleny a Ludmily. V těchto částech jsem se pokusila o experimentální formu narace, která vychází z informací získaných z rozhovorů s nimi. Tyto části jsou záměrně vizuálně odlišeny od zbývajících textu, aby bylo rozpoznat jejich odlišný charakter. V rámci pramenné kritiky i při tvorbě interpretací jsem se snažila pracovat v souladu s posláním historické antropologie, jejímž hlavním centrem zájmu je člověk v dějinách (Dülmen 2002: 11). Přinášet obrazy světa minulého v co nejpestřejším barevném spektru, k němuž je možné se přiblížit pouze za předpokladu, že jejich poznávání není limitováno hranicemi jednoho vědního oboru ani potřebou stanovovat definitivní hypotézy. Důležité je poznávání světa minulosti, které je otevřené novým přístupům a dalším interpretacím, pro něž ve svých výzkumech a pracích vytváří prostor.

2 Myslivost a lovecké tradice na českém území před rokem 1945

„Myslivost je hospodárně usměrněné zužitkování oněch divoce žijících zvířat, jež nazýváme souhrnně zvěří. Myslivecká činnost je částí prvovýroby a znak hospodárnosti je jí dán záměrným hájením a tím, že honbu považujeme za důsledek a úlovek za ovoce hájení. Myslivost chrání a tvoří hodnoty hmotné, vedle toho však její provoz tají v sobě také hodnoty duševní a prvky výchovy těla, svalů, povahy a rozumu.“ (Dyk, 1935: 9)

2.1 Počátky myslivosti v českých zemích a její vývoj

Lov byl vždy velmi důležitou součástí života lidí, zjišťoval ochranu a přinášel zdroj obživy. S mnoha proměnami lidské společnosti a jejím uspořádáním se postupně právo honební stalo výsadou vrchnosti a lov byl oblíbeným rozptýlením, které mělo za následek enormní úbytek divoké zvěře. Významným mezníkem pro rozvoj myslivosti v českých zemích byl rok 1573, kdy Český sněm přijal usnesení o myslivosti, v němž jsou definována nejen práva lovu jednoznačně spjatá s vlastnictvím pozemku, ale také s povinnostmi a nařízeními souvisejícími s ochrannou zvěře. Další výrazný posun v náplni myslivosti nastává v období osvícenství, kdy byly v důsledku zajištění dostatečného množství zvěře, ale také nutné ochrany zemědělské půdy, založeny desítky obor a téměř dvě stovky bažantnic (Šeplavý a kol. 2018: 5). Popularita lovu mezi vyššími společenskými vrstvami neustále

rostla a lov patřil mezi oblíbené volnočasové aktivity s velkým společenským přesahem. Zároveň se ustavuje myslivecká profese, jejíž členové mají na starosti péči o zvěř, její chov a lov (resp. pomoc při lovu pro svého pána), hubení škodné zvěře, stíhání pytláctví. Tyto znalosti se předávaly osobními zkušenostmi, za nimiž se museli budoucí myslivci mnohdy vydávat daleko do světa (Komárek 1945: 80). Ve druhé polovině 19. století začínají vznikat také první české lesnické odborné školy⁶.

V roce 1849 byl Františkem Josefem I. vydán první říšský zákon o myslivosti a roku 1866 vešel v platnost honební zákon pro Čechy,⁷ jímž se upravují podmínky a práva související s myslivostí v českých zemích založené na právu vlastnictví k půdě. Podle tohoto zákona bylo mj. definováno, že lovů se mohli účastnit pouze: a) vlastníci pozemků ve stanovené min. rozloze (tzv. pán myslivosti), b) nájemci pozemku (tzv. pachtýř myslivosti společenské), c) myslivci ve službě pána myslivosti a d) osoby pozvané na lov⁸. Zároveň pro provozování myslivosti bylo nutné vlastnit tzv. lístek honební, který mohli získat pouze držitelé zbrojních listů a plnoletí a právně bezúhonní občané. Kromě těchto podmínek nebylo možné povolení k lovu vydat např. „dělníkům za mzdy denní neb týdenní pracujícím“⁹. I přes tyto limitace se lovecké aktivity začaly rozšiřovat mezi širší vrstvy obyvatelstva. Kromě šlechtických honiteb se začaly ustavovat tzv. společenstevní honitby, které vznikaly propojením více majitelů menších pozemků. Povolení k lovu ale neměl každý drobný rolník, neboť zákon definoval minimální rozlohu pozemku, čímž podle některých autorů bylo zabráněno hromadnému vybíjení divoké zvěře (např. Komárek 1945: 86–87). Společenstevní honitby následovaly zavedené způsoby lovu a ochrany zvěře, docházelo ke vzniku a rozvoji s lovem souvisejících služeb a pracovních příležitostí a noví členové společenstev přebírali lovecké zvyky a tradice vyšších vrstev. Pro další rozvoj a podporu myslivosti bylo také důležité ustanovení povinnosti majitele honitby uhradit škody vzniklé divokou zvěří na polích malých rolníků.

Obecně je možné konstatovat, že od druhé poloviny 19. století má lov jasně dané způsoby a pravidla, jejichž porušování je trestáno dle platných zákonů a myslivost začala být pojímána v komplexnějším rozsahu. Takový přístup byl charakteristický i pro další

⁶ Viz např. historie původní Vyšší lesnické školy v Písku (<https://www.lespi.cz/o-skole/historie.html>), původní Vyšší lesnické školy v Hranicích <https://www.sls hranice.cz/o-nas/nase-historie/>, nebo dřívějšího Lesnického ústavu v Bělé pod Bezdězem <https://www.clatrutnov.cz/skola/historie/32-historie-trutnov>

⁷ Zákon č. 49/1866).

⁸ §24, zák. č. 49/1866.

⁹ §28, zák. č. 49/1866).

období, jak je vyjádřeno např. v úvodním citátu z knihy profesora Antonína Dyka¹⁰. V éře první československé republiky byla mimo legislativní opatření platných z dob mocnářství pro další vývoj myslivosti podstatná pozemková reforma, zejména tzv. záborový zákon, na základě něhož byly státem zabrány pozemky o rozloze nad 150 ha zemědělské půdy a nad 250 ha půdy celkem¹¹. To vedlo k mnoha vynuceným úpravám, rozdělení či zániku honiteb, ale také ke vzniku mysliveckých spolků, které společně honitby provozovaly a staraly se o ně. Nicméně na vývoj zaužívaných odborných praktik tato změna velký vliv neměla, neboť myslivecké a lesní hospodářství bylo nejčastěji stále především nedílnou součástí (šlechtických) velkostatků a jejich hospodaření (Komárek 1945). K zásadním proměnám odborných i socio-kulturních praktik dochází až v souvislosti s novým politickým uspořádáním Československa v roce 1948, resp. ve vztahu k myslivosti se změny začínají objevovat již od roku 1947 v souvislosti s novelou zákona o myslivosti¹², který mj. upravoval podmínky členství ve společenstevní honitbě také na základě příslušnosti k určité sociální třídě (viz Kapitolu 4).

2.2 Myslivecké společenství

Ačkoliv právo myslivosti zůstalo v meziválečném Československu i nadále spjato s vlastnictvím pozemků a držiteli loveckých lístků mohli být jen majitelé či nájemci honiteb, žáci či praktikanti lesnických škol, zaměstnanci majitelů honiteb či jejich hosté, myslivost se v této době stávala přístupná pro laickou i odbornou veřejnost z různých sociálních vrstev společnosti. Myslivecký diskurs zahrnoval aktivity volnočasové (myslivost jako způsob trávení volného času), profesní (související s výkonem povolání), komerční (za účelem získávání ekonomického kapitálu) i společensko-politické (k získávání symbolického kapitálu). K účastníkům lovů patřili majitelé a nájemci honiteb a jejich hosté, jež doprovázel speciálně vyškolený a certifikovaný lovecký personál. Samotný průběh lovu měl vždy velmi

¹⁰ Antonín Václav Dyk (1871–1952) je považován za odborníka české myslivosti, měl bohaté praktické i teoretické znalosti, mj. byl v mládí členem polních myslivců, kteří patřili k tzv. ostrostřeleckým vojenským jednotkám c.k. vojska, prošel dráhou lesního praktika na mnoha šlechtických velkostatech, byl lesním radou, byl jmenován profesorem ochrany lesů a myslivost na Vysoké škole zemědělské v Brně, kde vyučoval a později se stal jejím rektorem. Je autorem mnoha odborných prací, publikoval mj. v časopisech *Stráž myslivosti* a *Českomoravský rybář*, v meziválečném období se věnoval reformě honebních zákonů (Bibliografický slovník AV [on-line], [cit. 26.5.2024], dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/DYK_Anton%C3%ADn_V%C3%A1clav_5.3.1871-29.7.1952)

¹¹ §2, zákona č. 215/1919 Sb.

¹² Zákon č. 225/1947 Sb.

striktní pravidla a hierarchii, do nichž se promítal obraz sociální stratifikace tehdejší společnosti. Sociokulturní praktiky nejvyšší sociální vrstvy společnosti, její vnímání světa a životních hodnot velmi ovlivnily celý myslivecký diskurs nejen první poloviny 20. století, ale propsaly se i do období velkých politických změn po roce 1948 (viz Kapitolu 4). Přestože se jednalo o velmi heterogenní skupinu, existovala celá řada zvyků a tradic, které jeho aktéry propojovaly. S odkazem na antropologické pojetí kultury, která je v širším pojetí chápána jako ucelený systém významů chování a jednání zahrnující také symboly a jejich významy (např. Geertz 2017), můžeme pozorovat mnoho specifických praktik, znaků a symbolů materiální i nemateriální povahy, které *mysliveckou kulturu* vymezují.

Nejčastěji je v literatuře tematizována tzv. *myslivecká morálka*, ve starších publikacích se objevuje výraz *myslivecká mravouka*, vyjadřující základní hodnoty, jež by měli členové společenství uznávat a řídit se jimi. Zmiňován je především vztah ke zvěři a přírodě (nejprve hájení, poté lov, péče o honbiště), získávání profesních znalostí a udržování tradic a zvyků. Mezi ně patří například *myslivecká mluva* zahrnující nejen typický pozdrav (*Lovu zdar! Myslivosti zdar!*), ale také výrazy související se zvěří a jejím životem (*barva, světla, spárky, chrutí, říje* atd.) a loveckými praktikami (*čekaná, šoulačka, naháňka* atd.) (Dyk 1935: 15–21). Mezi významné myslivecké tradice, jež zmiňují ve své knize *Myslivecké zvyky a tradice* autoři Kovařík a Vach (1973) patří např.: *halali* (různé druhy slavnostního troubení k uctění ulovené zvěře); *slavnostní výřad* (způsob shromáždění ulovené zvěře na konci lovu); *poslední leč* (slavnostní pohoštění po lovu) a další. Příkladem mysliveckého rituálu je *čestný soud* (je součástí poslední leče a má být groteskním veřejným trestáním prohřešků při lovu), nebo *pasování na myslivce/lovce* (přechodový rituál, jímž se „ne-myslivec“ jednou za život stává myslivcem, či nový účastník lovu je pasován na lovce za první ulovenou trofejovou zvěř).

Mezi materiální prvky lovecké tradice bychom mohli zařadit tzv. *úlomky* (malé ulomené konce větví jehličnatých nebo listnatých dřevin symbolizující řádné ulovení zvířete, myslivec je nosí za kloboukem a zvířeti jsou pokládány na ránu); *lovecké trofeje* a jejich uchovávání (parohy, pířka, štetky atd.). Za samostatnou zmínku stojí myslivecké *odívání*. V prostoru českých zemí bylo typické oblečení v zelené barvě, příp. šedé a hnědé, které dobře splynulo s prostorem lesa. Často se jednalo o kratší kalhoty, sako či kabát, mnohdy doplňovaný např. zdobnými kostěnými knoflíky. Nezbytnou součástí obleku byly myslivecké klobouky, na které se umísťovaly trofeje (pířka, štetky) a úlomky. V období poč. 20. století a meziválečného Československa bylo typické myslivecké oblečení samozřejmostí pro všechny účastníky lovu a bylo poměrně nákladnou záležitostí. Pro lesní

a myslivecké zaměstnance byly uniformy součástí funkčních požitků náležitých k výkonu povolání a lišily se podle jednotlivých zaměstnavatelů (velkostatků). Na první pohled bylo možné podle uniformy identifikovat pro jaký lesní revír kdo pracuje a zároveň bylo jasné, že se jedná o uniformu zaměstnance, která se lišila od oblečení ostatních lovců (pánů či nájemců honiteb a jejich hostů). Často byly uniformy v provedení tzv. denním a slavnostním (Kovařík, Vach 1973: 84–86).

Zvyky, ale především tradice hrají velmi důležitou roli v procesu formování kolektivních identit. Tuto tezi zastává např. Eric Hobsbawm, podle něhož lidé odkazují k určitým hodnotám a normám minulosti, jsou nástrojem pro utváření a percepce historické kontinuity. Tradice se do povědomí lidí dostávají cílenými praktikami, častým opakováním v ustálené podobě. Konkrétní *tradice* se mění v závislosti na aktuálních společensko-politických diskurzech. Nahlédneme-li aspekty *myslivecké kultury* prizmatem Hobsbawmovy teze o *vynalezené tradici* (Hobsbawm 1983: 1–15), lze konstatovat, že v první třetině 20. století byla myslivecká tradice užívána jako funkční prvek v procesu utváření kolektivní identity, která zejména v období nově se ustavujícího národního státu obsahovala zároveň nacionálně emancipační snahy patrné např. v úsilí o české odborné lesnické školství, české oborové organizace¹³, či česká periodika a odbornou literaturu¹⁴. V návaznosti na tezi Benedicta Andersona o *představovaných společenstvích (imagined communities)*, můžeme uvažovat také o *mysliveckém společenství*, které mělo poměrně jasnou charakteristiku, hierarchii, vlastní zvyky i tradice a rituály re-produkované skrze performativitu jednotlivých aktérů. Mělo také prvky nacionálně-emancipační, které v pozdějším období s nástupem socialistické diktatury překryly prvky ideologické.

¹³ Jednou z největších oborových organizací vzniklých v období 1918–1938 byla Československá myslivecká jednota založená roku 1923 (Českomoravská myslivecká jednota [on-line], [cit. 26.5.2024], dostupné z: <https://www.cmmj.cz/historie-cmmj>)

¹⁴ Např. časopis *Stráž myslivosti* – vycházel od roku 1923 (Myslivost/Stráž myslivosti [on-line], [cit. 26.5.2024], dostupné z: <https://www.myslivost.cz/Casopis-Myslivost/Myslivost/2008/Cerven---2008/Historie-casopisu-Myslivost-Straz-myslivosti>, *Česká myslivost* – vycházel v letech 1896–1944, *Lovecký obzor* – vycházel v letech 1898–1932, *Lov a kynologie* – vycházel v letech 1921–1934 (Smejkal 2019: 79–80).

3 Lesní revír Černá Voda

„Dne 17. září přijeli jsme jako každoročně do Č. Vody. Měli jsme po dlouhou dobu až do našeho odjezdu tj. 8. října krásnou, teplou pohodu. Následkem teplých nocí byla říje jelenů nepravidelná. Ač již 18. září jeleni troubili, činili tak pouze za soumraku až do východu slunce – pak úplně ztichli. [...] Vysoké zvěře bylo velmi mnoho, arcit' hlavně 6táku a vydláků. [...] Ač lze předpokládat, že vzhledem k hlubokému hlasu některých jelenů a vzhledem k síle jednotlivých stád, bylo zde na jmenovaných místech i několik velmi silných jelenů, podařilo se mi pouze 1 silného 12teráka v obl. Zdob.40 složit a to 27.IX. Mimo to složil jsem 21.IX. na Kohlmessern špatného šestáka s ulomeným pravým parohem, 29.IX. opět na Kohlmessern 1 šestáka a pak v Č. Vodě odd. 7 dne 4.X. dobrého osmeráka v 8 h 45 m po velmi zajímavém a rozčilujícím přišoulávání se. Celkem říje přestala 1. října a jen tu a tam slyšeti bylo ve dne jelena troubiti. Letos byl zde i nadbytek hřibů, takže jsme i na houby choditi mohli.

Č. Voda 8.X.1934, Zdeněk Kolowrat¹⁵

3.1 Lov a lesní hospodářství

Lov trofejové zvěře byl rozšířen zejména v Anglii a v českých zemích se začal výrazněji objevovat od 16. století. Oblíben byl nejen lov samotný, ale značně se rozšířila také lovecká sběratelská vášeň. Sbírký trofejí se staly téměř nezbytnou dekorací šlechtických sídel a jiných reprezentativních interiérů. Měly být nejen módním dekorativním prvkem, ale zároveň symbolem prestiže jeho majitelů. Kvalita ulovených trofejí vypovídala jak o loveckých schopnostech lovce, tak o kvalitě loveckého revíru, neboť byla znakem dobrého zdraví zvěře a správně obhospodařovaného loveckého revíru. Za trofejovou zvěř v českých zemích byli v první polovině 20. století považováni srnci, divocí vepři, tetřevi a tetřívci a především jeleni (Komárek 1945: 130–131). *Jelení říje*, většinou období od poloviny září do poloviny října, je vrcholem lovecké sezóny. Jeleni jsou velmi opatrní a plaší a zejména na horách v členitých terénech s více možnostmi úkrytu je ulovení jelena velmi obtížné. V říji ale jelen bývá méně ostražitý a dává o sobě vědět mohutným troubením většinou v brzkých ranních hodinách, nebo před setměním. Nejčastějším způsobem lovu jelení zvěře je *šoulačka* spojená s vábením, při němž se průvodce (někdy i lovec sám) snaží vábničkou napodobit

¹⁵ OA Zámorsk, NAD 395: 1934.

hlas mladšího jelena – to jelena v říji vyprovokuje, ztrácí opatrnost a vydává se k domnělému mladšímu sokovi, a to je chvíle, na kterou netrpělivě čeká lovec (Komárek 1945: 255).

Být v lese při rozbřesku, nebo před setměním vyžadovalo vždy náročnou přípravu a ideální proto bylo umístění lovecké základny na klidném místě v lese, odkud bylo možné se k *říjištím* dostat co nejdříve. To bylo zřejmě také jedním z důvodů, proč nechali v Orlických horách v kopcovitém zalesněném terénu na okraji obce Černá Voda zbudovat Krakowští Liebsteinští z Kolowrat¹⁶ loveckou usedlost. Právě zde trávil čas koncem září a počátkem října roku 1934 hrabě Zdeněk Kolowrat Krakowský Liebsteinský (1881–1941), procházel se jeleními stezkami, získal několik nových loveckých trofejí a čerpal síly pro nelehké nadcházející období. Neuplynul ještě ani měsíc od smrti jeho bratra Bohuslava (1876–1934) a bylo nutné připravit se na převzetí správy rodinného majetku, jehož součástí byl také *Zámeček* v Černé Vodě¹⁷. V období meziválečného Československa byl *Zámeček* vyhledávaným místem hraběcí rodiny a jejich hostů. Nejčastěji zde návštěvy pobývaly v období května, letních prázdnin a v období jelení říje¹⁸. Přestože byl *Zámeček* umístěn pod lesem téměř na konci vesnice, přehlédnout se nedal. Dřevěná jednopatrová stavba v okrovohnědém barevném provedení se zdobně vyřezávaným obložením, v jejímž štítu se vyjímal erb rodu Kolowratů-Krakowských¹⁹. Z jedné strany bylo vidět nejen černovodské údolí s horskými staveními, ale dohlédnout se dalo také na hřebeny pruských hor, které se tyčily nedaleko²⁰. Podle zatím dohledaných pramenů jsou první zmínky o lovecké chatě v Černé Vodě z roku 1836²¹, kdy byla zřejmě jen menší stavbou poskytující lovcům základní zázemí. Původní lovecká chata v 60. letech 19. století zásadní rekonstrukcí, aby lépe vyhovovala nárokům hraběcí rodiny a mohla být více využívána pro lovecké aktivity i chvíle odpočinku v horské krajině. Zároveň zde byla správa lesního revíru Černá Voda, neboť kromě myslivosti bylo ve zdejší oblasti velmi rozšířené lesnictví – těžba, prodej, zpracování dřeva, zakládání nových lesních úseků a další související činnosti, které patřily mezi důležité hospodářské aktivity panství až do doby jeho konfiskace v roce 1948²².

¹⁶ V literatuře se objevuje jméno rodu v mnoha variantách – Kolowrat (i Kolovrat), Krakowvští (i Krakovští), Liebštejnští i Liebsteinští, také Libštejnští. V práci používám jednotně označení, které se uvádí na současných stránkách rodiny – Kolowrat Krakowský Liebsteinský (www.kolowrat.cz a www.kolowrat.com)

¹⁷ AO Zámrsk, NAD 395: Kronika revíru Černá Voda.

¹⁸ AO Zámrsk, NAD 235: Kronika revíru Černá Voda.

¹⁹ Archiv obce Orlické Záhoří; také obr. č. Zámeček

²⁰ V době meziválečného Československa byla v oblasti Orlických hor, kde se nachází také Černá Voda státní hranice s tehdejšími tzv. Pruským Slezskem (Nosková, Tošovská 2010:202–203), území, které dnes náleží Polsku.

²¹ Das Königreich Böhmen, 1836: 255.

²² OA Zámrsk, NAD 395, ev.č. 1366, Týdenní zprávy polesí Černá Voda (1930–1948).

V roce 1875 přebírá velkostatek Rychnov nad Kněžnou, jehož součástí je kromě zámku v Rychnově nad Kněžnou a Černíkovících také *Zámeček* v Černé Vodě, Zdeněk Kolowrat Krakowský Liebsteinský (1836–1892). Zdeněk (uváděn často také jako Zdenko) byl synem Theodora Krakowského hraběte z Kolowrat (1806–1875), který je považován za zakladatele tzv. Theodorovy – mladší, rychnovské větve, která se ustavila po rozdělení rodu v 19. století (její druhou částí byla tzv. Leopoldova – starší, týnecká větev) a od roku 1889 přechází na Theodorova syna Zdeňka také přídomek Liebsteinský. Zdeněk Kolowrat Krakowský Liebsteinský (1836–1892) přebírá fideikomis Rychnov nad Kněžnou a Černíkovice v roce 1875 po smrti svého otce, který jej zdědil po strýci Janu Nepomuku Karlovi hraběti Krakowskému z Kolowrat, zvaném Hanuš (1799–1872). Od roku 1868 do doby převzetí rodinného panství v roce 1875 pobýval Zdeněk Kolowrat převážně v Praze, zabýval se dramatickou tvorbou²³, žil čilým společenským i politickým životem a byl považován za významného českého vlastence²⁴. Od doby převzetí správy rodinného velkostatku, který zahrnoval nejen mnoho pozemků a nemovitostí vyžadujících pravidelnou údržbu, ale také řadu hospodářských aktivit v zemědělství, lesnictví i a lehkém průmyslu²⁵, Zdenko Kolowrat s rodinnou trávil většinu času v Rychnově a Černíkovících ve východních Čechách, pouze v zimě odjížděli na delší čas do Prahy²⁶. Zejména v letních měsících rodina často navštěvovala také svůj lovecký zámeček v Černé Vodě, který je od Rychnova vzdálen přibližně čtyřicet kilometrů. Po smrti Zdenko Kolowrata v roce 1892 se ujímá správy rodinného majetku jeho nejstarší syn Bohuslav (1876–1934). Rodinný majetek spravoval velmi svědomitě, což se dotklo také *Zámečku*, který byl za období Bohuslavovy správy rozšiřován a modernizován²⁷.

²³ Zdeněk Kolowrat (1836–1892) napsal pro české divadlo činohru Libuše (1871), drama Na rozcestí (1871), veselohru Zmeškal hodinu (1871), veselohru Trosky (1873), Dva sousedé (1875) a Starouškové (1886) (Guth-Jarkovský 1929: 135)

²⁴ Zdeněk Kolowrat byl c. a k. komořím, dědičným členem panské sněmovny na říšské radě, poslancem, členem správního výboru Musea království českého, zakladatelem Matice české a Matice moravské, českého historického spolku atd. (Zlatá Praha: 1892).

²⁵ Procházka 1891: 294–295. Johann F. Procházka ve svém podrobném přehledu z roku 1891 uvádí mnoho podrobností o majetku šlechty v Českých zemích obsahující např. seznam vlastněných nemovitostí velkostatku, farností, obcí, patronátů, výměry pozemků, hospodářských aktivit, atp.

²⁶ Zlatá Praha: 1892.

²⁷ OA Zámorsk, NAD 395, ev.č. 7, Pamětní kniha revíru Černá Voda (1875–1936).

3.2 Na Zámečku

„Zvláštní blahovlnnou laskavostí Vysokorodého pana hraběte Bohuše z Kolowratů bylo nám popřáno, bychom se pokochali přírodními krásami v Černé Vodě, zažili jsme za velice přátelského pohostinství velevážené rodiny páně revírníkově a za pěkné pohody velmi příjemný den v útulném zámku loveckém. Vyslovujeme svůj vřelý dík.

V dokonalé úctě oddaní

*Jan Dvořák, prezident zemského civilního soudu v Praze, Hedvika
Dvořáková*

Dne 18. 7. 1921²⁸

Klidná horská příroda a pohodlí, které *Zámeček* nabízel, byly lákavé pro mnoho hostů. Někteří sem jezdili za odpočinkem z rušného městského prostředí, někdo zde našel inspiraci pro své bádání, jiný příležitost k zastavení na cestě do nedalekých pruských lázní Dušníky (Bad Reinerz)²⁹, jezdil sem např. operní pěvec Antonín Karas³⁰, nebo geolog Cyril Purkyně³¹. Nejčastěji se ale v dochovaných archivních pramenech objevují zmínky o lovu. Lovecká vášeň byla v první pol. 20. století využívána také jako prostředek získávání sociálního kapitálu (Bourdieu 1995). Na lov byli zváni nejen příbuzní a blízcí přátelé, ale také vlivné osobnosti ze státní správy, obchodu, lékaři, právníci atp. Přestože *Zámeček* nebyl velkou usedlostí, pozvánky na lovy byly rozesílány desítkám hostů³².

Zámeček postaven na okraji obce Černá Voda v Orlických horách, která byla od 17. století součástí rychnovského panství³³. Původně samostatná obec nesla až do roku 1920 německý název Schwarzwasser, do 50. let 20. století Voda Černá. Obec ležela na hranici se Slezským Pruskem a až do konce druhé světové války zde žila většina německy mluvícího obyvatelstva. V roce 1921 bylo v Černé Vodě (Schwarzwasser) 80 domů (s 76 domy určenými k bydlení) a 344 obyvatel, z nichž 339 bylo národnosti německé a 5 československé, všichni vyznání římsko-katolického³⁴. Prvními osadníky Černé Vody a

²⁸ OA Zámorsk, NAD 395, Pamětní kniha revíru Černá Voda, 1921.

²⁹ Lázeňské město Dušníky, dříve Bad Reinerz bylo z Černé Vody vzdálené přibližně 20 km a ještě v první pol. 20. stol. bylo prestižní lázeňskou destinací. V rámci vyrovnání po 2.sv. válce připadlo Polsku (Vratislav a Dolní Slezsko [on-line], [cit. 6.6.2024], dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/cesty/vratislav-a-dolni-slezsko-2014/lazne-dusniky>. Také v kronice lesního revíru Černá Voda jsou zmínky o cestách z Prahy či Rychnova, do Dušníků, při níž se hosté zastavili také v Černé Vodě (OA Zámorsk: NAD 395).

³⁰ OA Zámorsk, NAD 395, ev.č. 1453, Pozvánky na hony, 1915.

³¹ OA Zámorsk, NAD 395, Pamětní kniha revíru Černá Voda, 1919.

³² OA Zámorsk, NAD 395, ev.č. 7, Pamětní kniha revíru Černá Voda, 1924.

³³ OA Zámorsk, NAD 395, Dějiny původce fondu.

³⁴ Statistický lexikon obcí 1923: 130.

okolí byli dřevaři z Tyrol, za nimiž postupně přicházely i jejich rodiny. V oblasti údajně také pobývali italští skláři, od nichž se místní učili technice tavení a broušení skla. Přímo v Černé Vodě i v dalších přilehlých obcích se nacházela řada malých tzv. lesních skláren, ale i větších

Obrázek 1: Práce v lese, Schwarzwasser/Černá Voda, 20. léta 20. st. (Archiv obce Orlické Záhoří).

sklářských hutí a továrna na broušení skla. V okolí Černé Vody se pálilo dřevěné uhlí, těžil se vápenec a byly zde vápenné pece, v nichž se vápno pálilo. Se vzrůstající těžbou dřeva a mýcením lesů postupně přibývala půda, na níž bylo možné pěstovat odolnější druhy zemědělských plodin, na řece a na potoce bylo několik mlýnů³⁵. Jedním z nejdůležitějších zdrojů příjmů zdejších obyvatel byl *les* a práce s ním související.

Podle dochované evidence v hospodářských výkazech velkostatku Rychnov byla v lese zaměstnána velká část místního obyvatelstva – v lese pracovali muži na těžbě a zpracování dřeva, ženy a děti na výsadbě nových lesních porostů, čištění lesa apod.³⁶. Od lesního správce si místní také kupovali dřevo, z něhož se za pomoci speciálních nástrojů a raznic odřezávala a posléze tvarovala dýha, která sloužila pro výrobu krabiček na masti pro lékárny. Jejich prodej představoval pro místní rodiny podstatný příjem zejména v zimních obdobích, kdy nebylo možné pracovat v lese a na polích. Hotové krabičky vykupovali místní obchodníci, ale často se pašovaly do Pruska, neboť obec ležela přímo na hranici. Přestože byla v nedalekém Kunštátě (Kronstadt) až do 40. let 20. století celnice a finanční stráž, nelegální pohyb zboží oběma směry byl velmi běžný³⁷.

Další skupinou aktérů, kteří černovodský sociální prostor utvářeli, byly kromě místních obyvatel, také stálí zaměstnanci hraběcí správy lesního revíru, které můžeme chápat jako vyšší pracovní pozice – adjunkt, lesní, správce polesí atd. Na tato místa byli obsazováni lidé s odpovídajícím kulturním kapitálem (Bourdieu1995) – bylo nutné mít odborné zkušenosti a vzdělání. Uchazeči přicházeli na základě doporučení z lesnických škol, nebo probíhala výběrová řízení, která se vyhlášovala v tisku³⁸. Lidé na těchto pozicích zůstávali většinou

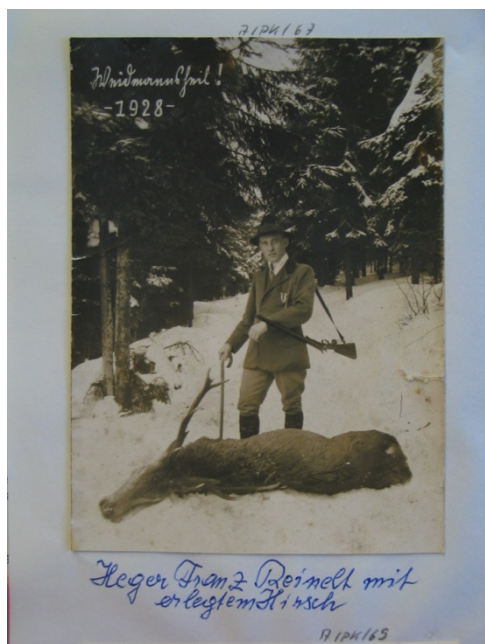
³⁵ Kronika obce Orlické Záhoří 1974: 20–29.

³⁶ OA Zámorsk, NAD 395, ev.č. 7, Pamětní kniha revíru Černá Voda: 1936.

³⁷ Kronika obce Orlické Záhoří 1974: 32.

³⁸ OA Zámorsk, NAD 395: ev.č. 1485 - Revírní personál od 1875–1948.

velmi dlouho, neboť se jednalo o poměrně prestižní povolání se zajištěným stálým příjmem a dobrými podmínkami k životu pro jedince i jejich rodiny. Kromě pravidelného platu, získávali zaměstnanci hraběcí správy polesí řadu dalších výhod jako např. místo k bydlení, půdu k obhospodařování, trávu a seno pro domácí zvířata, oblečení, na něž si jen malou částkou přispívali, dřevo atd. Nebyly neobvyklé ani příspěvky na zaopatření členů rodiny (příspěvek na studium, podpora ovdovělých žen, podpora v nemoci atp.). O tyto pracovní pozice byl velký zájem a lidé byli ochotni přicházet i ze vzdálenějších oblastí. Zaměstnanci správy lesního revíru byli důležitými prostředníky mezi vlastníky panství a místními lidmi, vybírali lesní dělníky a dělnice, platili jim za odpracované hodiny, hlídali pořádek a dodržování pravidel v lese a okolí, dávali podněty pro trestání pytláků, předávali hraběcí povolenky na zvýhodněný nákup dřeva, na sběr klestí a lesních plodů, zajišťovali organizaci lovu a související aktivity atd.³⁹.

Obrázek 2: Správce polesí revíru Schwarzwasser/Černá Voda, 1928 (Archiv obce Orlické Záhoří).

Pokud bychom nahlédli historickou sociální realitu prizmatem teorie sítí aktérů (Latour 2002, Law 2000), mohli bychom chápat *Zámeček* jako určitý propojovací prvek, který se na utváření sítě vztahů významně podílel. V této rovině lze *Zámeček* chápat jako aktéra, prostřednictvím něhož do Černé Vody postupovala síla a moc rychnovského velkostatku. Jeho působení ovlivňovalo fungování lesního revíru Černá Voda (lesního hospodářství, myslivost), provozování lovů, rekreaci, obživu, místo k životu. *Zámeček* v rozšířeném smyslu slova byl hlavním hybatelem v procesu utváření spletených aktérských sítí, do nichž vstupovali lidští i ne-lidští aktéři, mezi něž patřili např. majitelé panství, hosté, účastníci lovů, personál, lesní dělníci a další zaměstnanci, místní obyvatelé, ale i samotná budova *Zámečku*, lesy, louky, voda, hranice, zbraně a další vybavení lovců, dřevo, peníze, pasti pytláků, stavení místních obyvatel atd. V této perspektivě můžeme vidět okolo *Zámečku* v první polovině 20. století velmi rozmanitý mikrosvět, sociálně heterogenní prostor, který byl na základě sdílených kulturních hodnot vyplývajících z historické kontinuity prožíván a znovu produkován. Zahrnoval mnoho

³⁹ OA Zámorsk, NAD 395: ev.č. 1485 - Revírní personál od 1875–1948.

úrovni vztahů a aktérských zkušeností propisujících se do podoby dobové sociální reality i vzhledu okolní krajiny.

Zásadním aktérem, jehož působení je nutné v utváření socio-kulturního prostoru také zohlednit, je *moc* a mocenské praktiky. Díky působení politické moci se zásadně proměnil nejen sociální a kulturní prostor, ale také prostor fyzický (viz Kapitolu 4 a 5). Bylo by zajímavé detailně zkoumat fungování aktérských sítí, podoby a proměny jednotlivých vztahů a jejich důsledky, návaznost na další diskursy atp., ale to by vzhledem ke své komplexnosti bylo vhodným tématem na doplňující či samostatnou práci. Vzhledem k zaměření této práce a definici hlavního výzkumnému problému se zde zaměřuji pouze na proměnu *lesního revíru Černá Voda* ve druhé polovině 20. století a proměnu sociokulturních praktik souvisejících s myslivostí. S přihlédnutím k této skutečnosti, lze vidět první zásadní zpřetrhání vláken sítě pod vlivem mocenským praktik v období druhé republiky, kdy na základě Mnichovské dohody byla vybraná území Československa postoupena Německu a do této oblasti spadla i Černá Voda a některé její sousední obce (Křen 2005: 355–464). Na tento mocenský akt⁴⁰ navazovaly další řetězíci se události od okupace Československa a trvání 2. světové války, kdy byla celá správa rychnovského velkostatku ovlivněna nejen řízením protektorátní vlády a jejich institucí, ale také odchodem většiny mužů na frontu, přes poválečný vývoj v sudetských oblastech završený vyhnáním původního obyvatelstva, dosídlovací politikou československé vlády, která přispěla k ostrakizaci či úplnému zániku mnoha pohraničních oblastí Československa, až po nástup socialistické diktatury v únoru 1948, který doprovázely masivní konfiskace majetku, bezpráví a perzekuce, jež postihly také rodinu Kolowratů Krakowských Liebsteinských.

⁴⁰ Vybrala jsem zlomové události jako pomyslné body, od nichž byl vývoj aktérských sítí pod vlivem mocensko-politických diskursů zásadně asymetrický. Tyto zlomové body lze chápat spíše jako důsledek celé řady dílčích událostí, jež jim předcházely (např. vývoj postojů německé menšiny v českých zemích k nacistickému Německu, výrazná disproporce mezi ekonomickou situací vnitrozemí a pohraničních oblastí Československa, jazykové zákony a jejich praktická aplikace atd.). Podrobně se této problematice věnuje např. Tomáš Staněk (1992: 13–20).

4 Pod taktovkou státu

„29.III. 1948

Inz. značka: „Lesy krásné“
v čís. 6 Stráže myslivosti

Jsme dosud soukromá lesní správa /maj. Kolowrat-Krakowský/ v Orlických horách. Od 1.10. t.r. budeme převzati podnikem SLS. Celá lesní správa má výměru 5.500 ha. Škola v místě není, ale je vzdálena asi 6 km. Obec mívala před válkou 1.200 obyvatel vesměs Němců, kteří jsou nyní odsunuti. Jakmile bude provedeno osídlení, bude škola zřízena. Autobusové spojení jen přes jaro, léto a podzim. Konečná stanice 100 m od bytu les. hajného. Při polesí je rovněž menší pila s požezem do 1.200 plm ročně. Ze zvěře přichází jelen, srnec, tetřev a tetřívka. Zajíc velmi málo vzhledem k nadmořské výšce 450–1.000 m. Polesí /jeho hranice/ je vzdálena od polských hranic asi 4 km. Nastoupiti možno a nutno co nejdříve t.j. ještě před započítím jarních prací.

Přijďte se podívat k nám do Rychnova n.Kn. /zámek č.p.1/, máte-li o místo opravdový zájem. Dráhu III. tř. Vám ihned proplatíme. Jinak nám napište podrobný běh Vašeho života se zřetelem na činnost v lesnictví a myslivosti. Uveďte také, jste-li ženatý, kolik máte dětí, voj. službu, vzdělání atd. Přílohy v originále bychom si vyžádali před nastoupením služby.

Lesu zdar!⁴¹

4.1 Po válce

Poválečná doba byla prodchnutá radostí z ukončení válečných útrap, snahou vyrovnat se s nedávnou minulostí a budovat nový svět, ale i touhou po odplatě, v níž se často promítalo zoufalství, násilí a získání osobního prospěchu. Vyhnání více než 2,5 mil. osob (Křen 2019:573) německy mluvícího obyvatelstva z Československa chápané jako součást vypořádávání se s kolaboranty a zrádci, zásadně poznamenalo utváření kontinuity s předválečnou situací v mnoha oblastech každodenního života (Staněk 1992:62–83). Vysídlené oblasti, nedostatek pracovních sil v zemědělství i průmyslu, ale i velké množství zkonfiskovaného majetku, který se náhle ocitl v rukou státu, byly pro československou vládu velkou výzvou. Nová dosídlovací politika a nastavení institucionální kontroly a správy měly

⁴¹ OA Zámorsk, NAD 395, ev.č. 1487 – Inzerát ze dne 29.3.1948.

ukončit ničení vysídlených měst a zajistit jejich bezpečné fungování (Wiedemann 2016: 39–

Obrázek 3: Krajina Černé Vody, 50. léta 20. st. (Osobní sbírka H. Knollové)

65). V oblasti Orlického Záhoří zůstal z původních obyvatel jen zlomek. Poslední předválečné sčítání lidu z roku 1930 uvádí celkem 2 216 obyvatel v oblasti, z toho bylo 2 062 národnosti německé, 65 československé a 89 jiné⁴². Následující sčítání proběhlo až v roce 1950, podle něhož bylo ve stejné oblasti celkem pouze 236 obyvatel⁴³. Stejná proměna nastala i v přilehlých pohraničních obcích, které v rámci poválečného uspořádání Evropy nově patřily k Polsku. Krajina na obou stranách hranice byla razantním násilným odsunem původních obyvatel velmi poznamenána, byly zpřetrhány všechny vazby na minulý geopolitický i společensko-kulturní svět.

Zásadně se proměnil život v oblasti – prázdné domy, nezabezpečená hospodářská zvířata, neobhospodařované louky a pole, zastavená práce v lesích.

V této době měl na starosti správu rodinného majetku Hanuš Kolowrat (1879–1955), který jej převzal po smrti svého bratra Zdeňka v roce 1941. Ale fakticky byl majetek pod nucenou nacistickou správou, jež byla na panství uvalena poté, co Hanuš společně s bratry Egonem, Othmarem a strýcem Zdeňkem, podepsali po okupaci Československa v roce 1939 dokument stvrzující jejich příslušnost k českému národu a vyslovující se k jeho nutné obraně. Zdeněk Kolowrat Krakowský Liebsteinský byl významnou osobou české hospodářské a kulturní sféry, mj. byl jedním ze zakládajících členů Jednoty českého lesnictva, členem České akademie zemědělské, zajímal se o umění, historii, především o genealogii a byl dlouholetým předsedou Rodopisné společnosti (Lifka 1941:1–8). Hanuš Kolowrat Krakowský v éře meziválečného Československa působil v diplomatických službách nejprve v Paříži, poté ve Vídni (Votýpka 2005:313–316). Z dokumentů dotýkajících se provozu velkostatku Rychnov nad Kněžnou v období poválečných let je patrná snaha Hanuše obnovit co nejdříve fungování rodinného hospodářství. Nečekala ho ale snadná práce, většina majetku se nacházela v sudetské oblasti. Navíc v tomto roce byly rozsáhlé lesní úseky velkostatku postiženy kůrovcovou kalamitou a pracovní síla zoufale

⁴² *Statistický lexikon obcí v zemi České*, 1934, str. 216, 397, 398, 399.

⁴³ *Statistický lexikon obcí republiky Československé*, 1955, str. 196.

chyběla⁴⁴. Snažil se vyjednávat o „upuštění od evakuace“ sta svých zaměstnanců, jejichž převážná část byla německé národnosti. Žádal také např. o „navrácení“ některých profesně těžko nahraditelných zaměstnanců z internačního tábora v Josefově u Jaroměře⁴⁵. Jestli byla některá z žádostí úspěšná se mi prozatím zjistit nepodařilo.

Po nedlouhé době ale poválečné problémy vystřídaly ty, jež pramenily z nového politického směřování Československa v roce 1948 a převzetí moci komunistickou stranou, jež přinášelo mimo jiné také zásadní změny občanských práv a svobod i majetkoprávní legislativy a hluboce zasáhlo všechny sféry veřejného i soukromého života. Vešel v platnost zákon 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě, který trvale upravoval podmínky vlastnictví zemědělské a lesní půdy a na majetek rodiny Kolowratů, včetně lesního hospodářství, byla uvalena nucená národní správa. V roce 1948 o své rodinné dědictví tedy Kolowratové přišli během jedné dekády již podruhé. Zkonfiskován jim byl všechn majetek a byli bez náhrady vystěhováni také ze svého domova na zámku v Černíkovicích. V roce 1953 byli všichni zatčeni, Hanušova žena Huberta (1897–1967) byla rok držena ve vazební věznici, Hanuš byl již v pokročilém věku nucen pracovat ve státním statku v Trutnově a jeho syn Kryštof Kolowrat (1927–1999) byl vězněn v Rychnově, Hradci Králové a Rtyni v Podkrkonoší, kde pracoval v dolech. Propuštěn byl v rámci amnestie v roce 1954. Svou první detenci zažil již v roce 1948, kdy byl jako 21letý zatčen za účast na protikomunistické demonstraci a následně nucen pracovat v trutnovské cihelně. Později byl zaměstnán v lesích u Potštejna, v Krušných horách a na Šumavě. Po okupaci Československa v roce 1968 s rodinou emigroval do Rakouska (Votýpka 2005:313–316).

Ještě několik prvních měsíců pod národní správou lze pozorovat pokračování v nastaveném systému správy i evidence dotýkající se chodu lesního hospodářství. Od konce roku 1948 se systém správy mnohokrát proměňoval, měnila se také organizace územně správních celků a ucelená dokumentace vztahující se k hospodářství původního velkostatku Rychnov n. K. je minimální⁴⁶. Na základě vládního nařízení z roku 1956 o organizaci lesního hospodářství⁴⁷ byly lesy a lesní majetek již plně v kompetenci krajské správy ČSL, jejichž podřízenými subjekty se staly jednotlivé lesní závody fungující jako samostatné účetní jednotky⁴⁸. Byl vytvořen lesní závod Žamberk, do jehož působnosti spadal i lesní revír

⁴⁴ OA Zámorsk, NAD 395, ev. č. 1485, dokument ze dne 23.1.1946.

⁴⁵ OA Zámorsk, NAD 395, ev. č. 1485, dokument ze dne 29.11.1945.

⁴⁶ Navíc roku 1953 byla provedena z prostorových důvodů rozsáhlá skartace archivních materiálů fondu a zejména období 20. století obsahuje jen úzkovité informace v mnohem menším rozsahu než období předcházejí (OA Zámorsk, NAD 395, arch. pom. 22, Dějiny fondu).

⁴⁷ Nařízení vlády č. 2/1956 Sb.

⁴⁸ SOA HK, NAD 458, inv. Č. 198, Dějiny a původce fondu, 1973.

Černá Voda, ale zároveň i lesy původního revíru Kunštát a další pozemky a nemovitý majetek, který dříve patřil do velkostatku Rychnov n. K., církvi či soukromým vlastníkům⁴⁹. Z původních domů, které byly ještě obyvatelné se staly ubytovny pro lesní dělníky a další pracovníky a pracovnice lesního závodu. V Černé Vodě ČSL takto využívaly např. prostory bývalé školy, místního hostince nebo *Zámečku*⁵⁰.

4.2 Myslivecké společenství v době socialistické diktatury

„Myslivec – člen Českého mysliveckého svazu a Slovenského poľovníckého zväzu je uvědomělým a věrným občanem své socialistické vlasti. Na svém pracovišti i mimo něj se plně angažuje za budování socialismu v ČSSR a za internacionální spojení sil tábora bojujícího za mír v celém světě.“ (Kovařík, Vach 1973:16)

Již v období protektorátu bylo zavedeno povinné členství v myslivecké organizaci, které zůstalo platné i po skončení války (Šeplavý 2018:6). Dalším důležitým aspektem ovlivňujícím formování *mysliveckého společenství* bylo schválení zákona č. 225/1947 o myslivosti, který již v roce 1947 jasně definoval novou charakteristiku honebních společenství a určoval povinné složení jejich členů: *„Členy myslivecké společnosti mohou být jen držitelé loveckých lístků a většinu členů společnosti musí tvořiti rolníci, dělníci, zemědělští a lesní zaměstnanci a příslušníci ostatních pracujících vrstev obyvatelstva měst a venkova.“*⁵¹ Do prostoru *mysliveckého společenství* začínali vstupovat noví aktéři již před únorem 1948, nicméně k podstatným proměnám došlo následně. Klíčový byl zákon č. 46/1948 Sb. vymezující trvalou úpravu vlastnictví k zemědělské a lesní půdě, na základě něhož probíhaly rozsáhlé konfiskace majetku. Ve vztahu k myslivosti a legislativnímu vymezení byla kromě výše uvedeného důležitá také novela zákona č. 23/1962 Sb. o myslivosti, jež definitivně oddělovala vlastnictví pozemků náležících pouze státním institucím (ČSL, ČSSS, JZD) od výkonu myslivosti provozované mysliveckými sdruženími. Významným aspektem doprovázejícím proměnu *mysliveckého společenství* byla také problematika držby zbraní. Již od konce války probíhalo soustavné přehodnocování povolení k držení zbraní a řada jich byla odebírána (příp. zamítána) na základě mocensko-

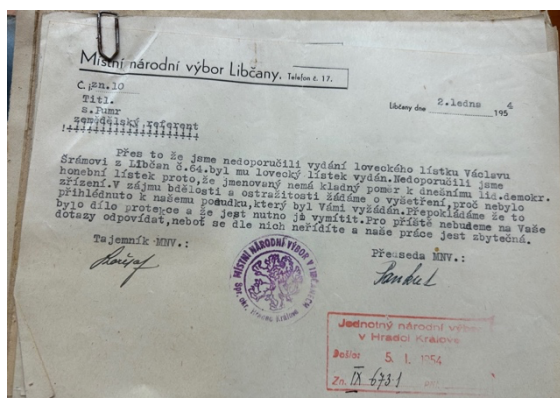
⁴⁹ Ve vlastnictví ČSSL byla např. také místní kaple Navštívení Panny Marie, které je jejím majetkem doposud a je provozována ve spolupráci se správou farnosti v Hradci Králové (Rozhovor s J.O. 2022, vedla H. Knollová), viz také <https://odkladskychhranic.wordpress.com/2018/05/02/545/>.

⁵⁰ Rozhovor s R.K. 2022, vedla H. Knollová. Rozhovor s A.D. 2021, vedla H. Knollová. Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová.

⁵¹ §21, zákon č. 225/1947.

politických důvodů, nejčastěji uváděna byla „národní a státní nespolehlivost“ držitelů/žadatelů, jejíž konkrétní význam se proměňoval v závislosti na aktuálním politickém diskursu⁵². V období socialistické diktatury bylo k vydání loveckých lístků, jež zároveň sloužily jako povolení k držbě specifikované zbraně, potřeba také vyjádření od příslušného místního národního výboru a oddělení VB, přičemž doporučující či zamítavé stanovisko se již nemuselo dále zdůvodňovat⁵³.

Ustavující se moc socialistické diktatury významně vstoupila do procesu formování nových podob a praktik *mysliveckého společenství* druhé pol. 20. století. Základem společenství byli lidé, pro něž byla myslivost povoláním, měli potřebné vzdělání a kvalifikaci, které je k výkonu povolání opravňovaly, tak jako tomu bylo již v předválečném období, nicméně významnou změnou byla jednotná správa a řízení, jež spadalo do kompetencí státního podniku ČSL. Kromě myslivecké profese, se v období po roce 1948 začal objevovat nový fenomén, tzv. *zlidovění myslivosti*. Začala vznikat celá řada lidových mysliveckých organizací na vesnicích, předměstích, dokonce i v podnicích a závodech⁵⁴. I tito lidé museli splňovat určitá základní pravidla, ale v podstatě stačilo být členem nějaké myslivecké organizace, platit drobné příspěvky a získat lovecký lístek, který zároveň opravňoval k držení lovecké zbraně. Ze strany vládních autorit byl lov jako volnočasová aktivita přístupná široké veřejnosti velmi podporován a získání loveckého lístku nebylo ničím složitým, pokud měl jeho žadatel „správný“ kádrový profil⁵⁵.

Obrázek 4: Obrázek 5: Urgence zákazu vydání loveckého lístku (SOA HK, 1954)¹

Díky rozšíření fenoménu lidové myslivosti, mohl lovit téměř každý a v této kategorii nebyla příslušnost k členství nikterak závislá na výši ekonomického kapitálu a ani požadavky na symbolický kapitál nebyly příliš vysoké. Při lovech už se v lesích nepohybovali jen lidé v mysliveckých uniformách jednotlivých panství či ve speciálním, nákladném loveckém oblečení jako v

⁵² SOA Hradec Králové, NAD 2073, inv. č. 487: Honitební lístky – vydávání ze dne 14.8.1945.

⁵³ SOA Hradec Králové, NAD 2073, inv. č. 487: Lovecké lístky - šetření o spolehlivosti žadatelů z 1.12.1950; Lovecké zbraně – odnětí nespolehlivým osobám, ze dne 23.5.1951.

⁵⁴ NAD 2073, Jednotný národní výbor Hradec Králové, (1942) 1949 - 1954 (1961), inv. č. 487, Seznam lidových mysliveckých organizací.

⁵⁵ SOA HK, NAD 2073, Jednotný národní výbor Hradec Králové, (1942) 1949 - 1954 (1961), inv. č. 487, MNV Libčany ze dne 2.1. 1954.

předválečných časech, ale každý mohl přijít oblečen dle svého vkusu a možností. I když i „lidovost“ měla zřejmě také své limity.

„Není vhodné, přijde-li někdo na hon například v železničářské nebo podobné uniformě, v tmavém či světlém obleku, v černém lesklém gumáku, v šusťáku, v bundě křiklavé barvy, v teplácích. Když pak takoví také-myslivci‘ mají na hlavě rádiovky, barety, čepice se štítkem (kromě lesnických), motoristické kukly, vypadají už při nástupu na hon mezi ostatními docela groteskně. Nikdo se nesmí divit, pošle-li hospodář takové osoby domů se převléci, nebo jim prostě nepřidělí místa na honu.“ (Kovařík, Vach 1973: 31–32)

Z výše uvedené citace si můžeme udělat představu o tom, jak to na lovu ve skutečnosti mohlo vypadat, neboť dobové normativy a praxe se poměrně odlišovaly. Oblečení na lov mělo nejen estetickou, ale i účelovou rovinu, např. teplé či nepromokavé doplňky. Ty se ale

Obrázek 6: Na lovu, 60. léta 20. st. (V. Paulišta 1975:88)

oficiální cestou v socialistickém Československo daly sehnat jen velmi obtížně. Existovaly sice prodejny loveckých potřeb, kde mělo být možné nakoupit i oděvy, ale jejich dostupnost byla velmi omezená. Proto si každý musel poradit, jak uměl: někdo chodil v pracovním oděvu, tzv. montérkách, nebo v uniformě, kterou dostal ve svém zaměstnání, někdo v běžném oblečení vycházkovém, oblíbené bylo oblečení vyráběné pro zaměstnance ČSL, jež lidé často směňovali nebo neoficiálně nakupovali. Např. specifické šedo-zelené teplé kabáty jednotného střihu, nebo charakteristické zelené klobouky, byly velmi oblíbené a na šedém trhu po nich byla velká poptávka.

Často se takto využívala a směňovala např. také vojenská obuv, v šedé zóně se nakupovalo také celé spektrum loveckých doplňků jako např. dalekohledy, střelivo, speciální vábničky atd.⁵⁶. Lze tedy konstatovat, že v konečném důsledku mělo oblečení „lidových lovců“ velmi jednotný až unifikovaný ráz, který vznikl částečně vlivem praktických aspektů, částečně ho lze chápat jako jeden z prvků kolektivní reprezentace – snahu o vymezení se od jiných skupin a zároveň spojující jeho členy. Určitá hierarchizace v průběhu samotného lovu vycházející

⁵⁶ Rozhovor s D.N. 2024, vedla H. Knollová.

z historie byla zachovávána, ale s jinými konotacemi (např. lov zahajoval a ukončoval tzv. lovecký hospodář, nikoli vlastník panství atd.) a podobala se více vojenskému uspořádání a hierarchii dle hodnotí⁵⁷. Každý účastník lovu měl jasně vymezenou roli a úkoly z ní vyplývající, jež respektoval. Byl daný systém průběhu lovu, výřadu ulovené zvěře, nástupu lovců, uspořádání sezení na poslední leči atd. (Kovařík, Vach 1973). Vznikl nový systém založený na původních zvycích a tradicích formovaných vyšší společenskou vrstvou, která měla odlišné vnímání sociálního světa a jeho stratifikace. Nový systém byl uzpůsoben podmínkám „rovnostářské“ společnosti. Podobu *zlidovění myslivosti* a chování jejich aktérů bychom mohli chápat jako výsledek prolnutí prvků vysoké a lidové kultury, jako aristokratické a buržoazní tradice v lidovém hávu. Domnívám se, že lze hovořit o habitualizovaných praktikách v bourdieuvském smyslu slova, které byly pro členy lidových mysliveckých organizací v období socialistické diktatury charakteristické. Byly utvářeny kombinací sdíleného systému symbolického jednání a individuálních postojů a předporozumění jedinců odlišné sociální vrstvy, jehož výsledkem byl koherentní a pro aktéry srozumitelný systém, jenž vlastní performativitou udržovali a re-produkovali.

Protipólem *zlidovění myslivosti* byli tzv. *soudružské lovy*. Jednalo se o lovy žádané trofejové zvěře ve vybraných lokalitách, které byly přístupné jen členům společnosti s vysokým symbolickým kapitálem. Ve vybraném období socialistické diktatury se jednalo především o zástupce mocenských autorit, funkcionáře komunistické strany a jejich přátele na všech možných úrovních (pozice, regionu, profese), proto jsem zvolila toto označení. Vybavením ani znalostmi se tito lovci zpravidla nelišili od členů lidových mysliveckých organizací, hlavním rozdílem byla limitovaná dostupnost takového „členství“, která byla závislá na výši symbolického kapitálu. Domnívám se, že v některých případech se mohlo jednat také o kombinaci s využitím ekonomického kapitálu, jenž rychleji navyšoval úroveň toho symbolického – jinými slovy za peníze šlo koupit i „zboží neprodejné“, tedy princip zvláštního mechanismu založeného na dynamice mezi symbolickými a materiálními statky. Z rozhovorů s narátory vyplývá, že se jednalo o privilegovanou skupinu uvnitř *mysliveckého společenství*, která si ale přílišný respekt nevybudovala a byla chápána spíše jako „politická nutnost“. Tyto typy lovů byly mnohdy více než s myslivostí spojovány spíše s trachtacemi s dostatečným množstvím jídla a především pití⁵⁸. I zde můžeme pozorovat specifické habitualizované praktiky, které navíc v sobě měly zvláštní dichotomii lidového a

⁵⁷ Rozhovor s V.L. 2024, vedla H. Knollová.

⁵⁸ Rozhovor s L.P. 2024, vedla H. Knollová.

privilegovaného, oficiálního a skrytého. Zrcadlila se i v praktikách spojených lovem, např. využíváním objektů a honiteb původně určeným společenským elitám, lovy vybrané trofejové zvěře, které by v tržním prostředí byly velmi nákladné⁵⁹, okázalými hostinami atd., tedy prvky, jež byly v oficiálním politickém diskursu prezentovány jako charakteristické pro buržoazii a aristokracii a minimálně opovrženímhodné.

Jinou podobu měly *poplatkové lovy* trofejové zvěře, jejichž účastníky byli v období socialistické diktatury zahraniční hosté přijíždějící zejména ze západních zemí, kteří za ulovenou zvěř platili ve valutách částky dle stanovených ceníků. Jednalo se specifickou formu cizineckého cestovního ruchu, jejíž aktivity byly v Československu zaštiťovány státním podnikem Čedok (Mücke, Krátká 2018:264). Podle odborné literatury se první lovy za poplatek objevily již na počátku 20. století jako nová forma hospodaření v myslivosti, která byla založena na zpoplatnění lovecké aktivity. Jedním z příkladů prvních poplatkových lovů na českém území byl lov na koroptve uspořádaný na Zelené hoře Engelbertem Ferdinandem Aušperkem pro amerického majitele časopisu New York Herald, Jamese Gordona Benetta v roce 1904 (Zásměta 1968:17–18). Poplatkové lovy v určitém měřítku fungovaly také v období první republiky, kdy si mohl každý soukromý vlastník honitby rozhodnout o tom, zda lov za poplatek ve svém revíru umožní. V oblasti Orlického Záhoří, o níž se v této práci zajímám především, ale podle dostupných pramenných materiálů takové aktivity neprobíhaly. Myšlenka poplatkových lovů jako konceptu pro zahraniční hosty ve státních honitbách a oborách se zrodila v meziválečném Československu, kdy byl navržen vznik státního loveckého družstva Diana, jehož předmětem měly být lovy za poplatek a prodej a vývoz zvěřiny⁶⁰. Návrh byl ale po ročním vyjednávání zamítnut⁶¹. Systém poplatkových lovů pro zahraniční turisty provozovaný státem se ve větší míře začal uskutečňovat od 60. let 20. století (Zásměta 1968: 64).

Realizace poplatkových lovů byla postavena na spolupráci loveckého oddělení státního podniku Čedok a jednotlivých lesních závodů ČSL. Čedok měl uzavřené smlouvy se zahraničními agenturami v nejrůznějších zemích a ty nabízely zájezdy na lovy zvěře do Československa svým zákazníkům. Jednalo se především o odstřel spárkaté zvěře, tetřevů, prodej honů na zajíce, bažanty a kachny (Zásměta 1968:64). Jednotlivé myslivecké organizace společně s ČSL předávaly Čedoku nabídku a ceník dostupné zvěře, v nichž byla

⁵⁹ Např. jeden lovecký nadšenec z řad nomenklaturních kádrů během jediného roku ulovil 16 jelenů, 39 srnců, 3 muflony a dva divočáky, a to bez jakéhokoli fin. poplatku (Paulišta 1996: 128–129).

⁶⁰ Venkov, 1936, č. 74, s. 7.

⁶¹ Český Lloyd, 1937, s. 2.

uvedena cena za odstřel a také bodové hodnocení trofejové zvěře⁶². Finální částka byla stanovena až po odstřelu, ale běžnou praxí bylo, že byla vyčíslena záloha, kterou klient skládal Čedoku předem, neboť vznikaly situace, kdy po lovu host cenu za odstřel neuhradil a bylo velmi složité ji na něm vymáhat (Paulišta 1975: 94). Čedok zajišťoval celý balíček služeb včetně vyřízení víz a dalších potřebných dokumentů pro pobyt v Československu, stejně jako např. vlastního tlumočníka, v některých případech loveckého průvodce, jejichž účast byla na poplatkových lovech zvěře v podstatě povinností⁶³. Nabídky lokalit vhodných k lovu podle oblastí a typů zvěře připravoval pro Čedok státní podnik ČSL a jeho jednotlivá polesí, jejichž zaměstnanci zajišťovali realizaci lovu a odborný doprovod, vhodné ubytování, stravu a další související služby, přičemž často byly využívány k ubytování objekty ve vlastnictví ČSL, jako např. *Zámeček* v Černé Vodě (viz Kapitolu 5). Nejčastějšími hosty lovů byli turisté z Německa, Rakouska, Švýcarska, ale také z Francie, Belgie, spíše výjimečně z Velké Británie či USA a dalších zemí.

„[...] v tom rozvinutém období socialismu, abych tak řekl, tak stát měl hlad po valutách, že jo, takže to bylo hlavní. Hlavní věc těchhle těch poplatkových lovů pro zahraniční hosty. A většinou to byli Němci, Rakušani, že jo, protože to prostředí jim bylo povědomý [...]. A byla to víceméně střední vrstva jako – doktoři nebo třeba velkopekaři a takový lidi. [...] asi byli výjimky, že jo, taky u nás v oboře lovil nějaký Newson, a to byl Američan, tak byly výjimky. Anebo taky Holanďani sem tam, ale hlavně to byli teda Němci a Rakušani.”⁶⁴

Příkladem fungování tohoto systému je spolupráce Čedoku s francouzskou agenturou ORCHAPE, pro niž od roku 1967 pracoval Vladimír Paulišta⁶⁵ jako lovecký průvodce doprovázející francouzské lovecké turisty nejprve pouze do Československa, později i do

⁶² Např. v roce 1968 se odstřel jelena pohyboval okolo 150 dolarů, k němuž se započítávala cena za trofej a celková cena mohla být až pohybovala okolo 1 600 dolarů. Výjimečný jelen s vysoce oceněným parožím stál 12 225 dolarů, což představovalo 195 000 devizových korun (Paulišta 1975:65).

⁶³ Rozhovor s L.P. 2023; rozhovor s J.D. 2024; rozhovor s V.L. 2024, vedla H. Knollová.

⁶⁴ Rozhovor s V.L. 2024, vedla H. Knollová.

⁶⁵ Vladimír Paulišta (1922–2017) byl často vydávaným autorem knih s loveckou tematikou. Původně vystudoval žurnalistiku a před válkou studoval také v Paříži. Po studiích pracoval jako redaktor československého rozhlasu, po roce 1948 byl nucen z politických důvodů odejít a téměř 20 let pracoval jako svářeč. V roce 1964 začal pracovat pro francouzskou loveckou agenturu ORCHAPE jako lovecký průvodce, přičemž nadále byl i československým občanem a zaměstnancem podniku Polytechna. Z jeho první kniha z roku vydaná v Československu, *Lovecký průvodce vypravuje z 1975*, je naplněna komunistickou propagandou v každém příběhu. Přesto (možná i právě proto) nabízí zajímavý obraz poplatkových lovů pro zahraniční turisty. V knize *Lovecký průvodce* vzpomíná z roku 1996 přibližuje zcela jiné zkušenosti a podobou lovů. O Paulištově více také např. Jiří Poláček 2006, *Galerie přírody a prózy*. Vladimír Paulišta. Dostupné z: <http://www.casopisveronica.cz/clanek.php?id=1880>.

dalších zemí (Paulišta 1975, 1985, 1996). Společnost ORCHAPE byla od pol. 60. let 20. st. významným partnerem loveckého oddělení Čedoku. Systém poplatkových lovů pro zahraniční lovce nebyl tak okrajovou záležitostí, jak by se zprvu mohlo zdát. Jen prostřednictvím ORCHAPE přijíždělo údajně do Československa na lovecké pobyty ročně 2 000 hostů (Paulišta 1975:162). Příjmy z poplatkových lovů v roce 1966, podle oficiálních údajů poskytnutých Čedokem zveřejněných v dobové odborné literatuře 10 060 000 korun československých (Zásměta 1968:47). Příjmy z prodeje poplatkových odstřelů byly významným příjmem devizových prostředků a vázala se na ně celá řada souvisejících služeb a produktů, z nichž státu plynul další příjem (ubytovací a stravovací služby, lovecké střelivo, zpracování kůží a trofejí atd.). Samostatnou kapitolou by byla otázka vývozu zvěře a zvěřiny do zahraničí, který v socialistickém Československu spadal do kompetencí státního podniku Interlov, jedná se ale o velmi rozsáhlou problematiku, již se v této práci blíže nevěnuji. Jen pro doplnění kontextu je zajímavé zmínit prezentovanou výhodnou pozici československého exportu zvěře a zvěřiny vůči vybraným položkám importu, např. v roce 1966 bylo údajně možné za 1 zajíce dovézt 33 kg hovězího masa, 30 kg kakaa nebo 80 kg pomerančů (Zásměta 1968: 63).

Domnívám se, že hosté *poplatkových lovů* byli další skupinou utvářející rozmanité *myšlivecké společenství* v období druhé pol. 20. století. Přibližují nám život v socialistické diktatuře, který navzdory všudypřítomné ideologické propagandě přispívající k bipolarizaci tehdejšího světa založené na prosovětské komunistické ideologii, skýtal prostor pro řadu specifických aktivit, které byly s touto ideologií a jejími základními hodnotovými prvky v přímém rozporu. Lidé žijící v uzavřeném Československu měli možnost osobně se setkávat s „kapitalistickými nepřáteli“ a sami si utvářet názor na relevanci narativů, které se o nich šířily. Téměř všichni narátoři, s nimiž jsem na toto téma hovořila uváděli, že byli velmi mile překvapeni, jak byli zahraniční hosté přístupní a tolerantní, přestože jejich habitualizované praktiky vycházely z rozdílných předpokladů a prostředí.

„A oni byli strašně takový přeslušný. My jsme na to nebyli zvyklí. Ne, opravdu, no. Opravdu, to mě jako překvapilo, protože vždycky, když střílili, tak se to muselo zapít a pozvali teda i manželky. A to bylo jako hogo fogo. A on se dovolil, jestli si smí sundat sako, on by si nesedl dřív, dokud se neusadily ženy, jo.”⁶⁶

⁶⁶ Rozhovor s A.K. 2024, vedla H. Knollová.

Až na výjimečné případy nikdo nechápal jejich vyšší nároky na služby apod. jako neúměrné a jejich vyšší sociální status nebyl vnímán s despektem. Naopak, lidé se jim dokázali přizpůsobit. Nebylo neobvyklé, že se z nich stali přátelé a potkávali se opakovaně⁶⁷, někdy dokonce byly povoleny návštěvy v zahraničí⁶⁸. Ve veřejném prostoru ovládaném skrze totalitní cenzuru se šířily informace o zahraničních lovcích ze Západu upravované podle potřeb mocenských autorit, jak je patrné také z dobové literatury. Poplatkové lovy pro zahraniční hosty tak byly prezentovány ve světle úspěchů socialistického hospodářství a vyspělosti její společnosti, jež se nenechala zkazit bohatstvím. Zahraniční platící lovci byli ukázáni buď jako zhýralí, necharakterní a hloupí milionáři (Paulišta 1975:90–95), nebo jako nezkušení a vděční lovci, kteří obdivují vysokou profesní úroveň československé myslivosti (Paulišta 1975:133–151). Fungování poplatkových lovů v socialistickém Československu bylo tímto způsobem legitimizováno jak na ekonomické, tak ideologické a morální rovině.

5 Černovodské polesí a svět poplatkových lovů zvěře

5.1 Krajina Černé Vody a její nová tvář

„Zápis ze zasedání rady MNV Orlické Záhoří ze dne 17.7. 1966

Pasení dobytka – často dochází k přechodu krav do PLR, v Trčkově pasou 150 ks 2 lidé (z toho jeden školák) [...]. Senoseč – nedostatek ručního nářadí. [...] Padlá hospodářská zvířata, která nebudou včas odvezena, nutné řádně zakopat, nepohazovat. [...] Zařídít opravářskou dílnu, prodloužit hodiny holičství, zajistit pojízdnou prodejnu textilu a obuvi [...].”⁶⁹

V 60. letech 20. století, 15 let po vyhnání původních obyvatel byla Černá Voda a její okolí zvláštním místem. I přes intenzivní snahy a úpravy dosídlovací politiky státu (Wiedemann 2016: 39–65) se ani zde nedařilo obnovit systém fungování obcí, což mělo vliv na pokračující intenzivní depopulaci oblasti. V dobách před válkou v Černé Vodě žily stovky stálých obyvatel, v 60. letech zde bylo hlášeno 10 trvale žijících osob⁷⁰. Stejná situace byla

⁶⁷ Rozhovor s L.P. 2023 a 2024, vedla H. Knollová.

⁶⁸ Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová.

⁶⁹ NAD 967, arch. pom. 9/34, Zápis ze zasedání rady MNV Orlické Záhoří ze dne 17.7.1966.

⁷⁰ V roce 1921 bylo v Černé Vodě 80 domů a 344 obyvatel, z toho 5 osob československé národnosti, 339 osob německé národnosti (Statistický lexikon obcí 1923: 129). V roce 1930 statistika uvádí 78 domů a 268 obyvatel (Statistický lexikon obcí 1934: 399). Sčítání lidu z roku 1961 uvádí v Černé Vodě 10 trvale žijících osob (Statistický lexikon obcí 1965: 290).

i v okolních obcích (Bedřichovka, Jadrná, Kunštát a Zelenka), které byly v roce 1951⁷¹ sloučeny do jednoho nově vzniklého správního celku nesoucího nový název Orlické Záhoří a původní obce zůstaly jeho katastrálními částmi. Byl zřízen Místní národní výbor Orlické Záhoří se sídlem v dřívější nejvíce osídlené obci Kunštát. Celkový počet obyvatel spadajících pod MNV Orlické Záhoří byl v roce 1961 jen málo přes 300 osob, v meziválečném období žilo ve stejné oblasti téměř 2 500 obyvatel⁷². Trvalé dosídlení se nedařilo, do pohraničních oblastí se nikomu moc nechtělo, mnoho lidí přicházelo, ale zůstalo jen krátce, náročný život v odlehlých venkovských oblastech nebyl pro každého. Velkým problémem byla nedostatečná infrastruktura, nebyla tady železnice, chyběly silnice a spojení s městy a osobní automobil byl vzácností. Díky tomu byli lidé odkázáni na zaměstnání, služby, pomoc i zábavu dostupné v místě bydliště.

„To byla tenkrát úplně díra světa, protože autobus, ten jezdil akorát jedním směrem, tady se v Bedřichovce zase otočil a zase jel zpátky. Večer autobusáci tady spali, cesta na Šerlich vlastně ještě nebyla... [...]. Dneska je to automatický, všechno je jednoduchý. Ale tenkrát, když jsem nastoupil [1962], tak v celý vesnici nebylo jediný auto osobní. Jedna rozbitá stará škatule nějaká německá, tak ta byla u národního výboru, jinak nebylo auto – první auto měl jeden hajnej, kterej vyhrál ve Sportce.”⁷³

Míst k bydlení tu bylo po původních obyvatelích stále dost, ale opuštěné domy, v nichž se stále měnili nájemci postupně chátraly a byly spíše smutnou připomínkou „starých časů“. V rámci dosídlování bylo potřeba přivést do oblasti zejména mladé rodiny, ty ale hledaly moderní bydlení, čistý byt s tekoucí vodou, topením, bez plísní, neustálých oprav a cizích vzpomínek. V Orlickém Záhoří se postupně začalo s demolicí původních objektů⁷⁴ a začala výstavba nových bytových domů⁷⁵. Často se ve spojitosti s rozsáhlými demolicemi opuštěných objektů objevovaly narativy o jejich nebezpečí – hrozí zřícením a zraněním osob; mohou být úkrytem kriminálních živlů a jsou motivací pro návrat původních

⁷¹ Vyhláška č. 13/1951 Sb, Vyhláška ministra vnitra o změnách úředních názvů míst v roce 1950. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-13>.

⁷² Sčítání lidu z roku 1921 udává pro obce Friedrichswald/Bedřichovka, Schwarzwasser/Voda Černá, Kronstadt (Kunštát), Kerndorf a Grünborn/Jadrná a Zelenka celkem 2 444 obyvatel, z toho 1 878 německé národnosti, 31 os. československé národnosti a 65 cizinců (Statistický lexikon obcí 1923: 124, 129, 130).

⁷³ Rozhovor s P. Z., vedla H. Knollová 2024.

⁷⁴ Více k tématu státem řízených demolic, které byly rozděleny do třech vln. Česko-polského pohraničí se dotýkala třetí vlna počínající rokem 1959. Více k tématu podrobněji např. Kovařík (2009: 120–130).

⁷⁵ Kronika obce Orlické Záhoří, str. 62–63.

obyvatel⁷⁶. Někteří lidé proto chápali zbourání starých staveb jako nutný začátek budování lepšího prostoru, potřebné odpoutání se od minulosti⁷⁷. Důležité pro ně byly praktické aspekty běžného života – práce, bydlení, škola a služby.

„[...] byly tady jesle, byla tu školka, byla tu škola, ale od pátý třídy musely do Rokytnice. A protože to je vlastně už daleko, by se dalo říct, no, přes 30 km asi že jo. [...] Tak tam děti byly v internátě, a to se lidem nelíbilo, mít od pátý třídy mít děti na internátech. A v sobotu se učilo. Sice jenom dopoledne, ale i tak děti teprve v sobotu vlastně přijížděly domů. Tak to některým lidem nevyhovovalo a takový ty, no to se nedá říct, že lepší, ale lidi, který chtěli mít děti doma opravdu, tak přece jenom odešli v tý době. A tehdy začali tlačit tady obec na to, aby se udělala silnice přes hřebeny. Protože do Deštnýho přece jen je to kratší [...].”⁷⁸

Lidé do oblasti přicházeli nejčastěji vlastně tak trochu nedobrovolně, díky zavedenému systému tzv. umístěnek, které poprvé vešly v platnost roku 1952⁷⁹. Jednalo se o způsob regulace pohybu pracovní síly ve vztahu k aktuálním potřebám národního hospodářství. V praxi to znamenalo, že se každý student musel rozhodnout, na jaké místo, příp. do jaké oblasti nastoupí – buď předem, nebo v průběhu studia. U některých profesí byla větší možnost volby či výměny. V některých případech, zejména u vysokoškolských absolventů a specializovaných profesí byly připravovány seznamy míst, které měly být obsazeny, vycházející z aktuálních oborových a regionálních potřeb a výběr byl velmi limitovaný. Často se stávalo, že se lidé z velkých měst museli zavázat k práci v odlehlých oblastech republiky. Umístěnky byly časově omezené, nejčastěji na dobu odpovídající délce studia (vysokoškoláci), příp. tříletou lhůtou.

„My jsme měli umístěnky. Já jsem měl umístěnku do Lesprojektu v Náchodě. A můj kamarád dostal umístěnku do Mladkova. No a v Těchoníně jsem vyrůstal, to je kousek od sebe, že jo. Tak jsme se dohodli a on říkal: ‚Hele, já bych šel k Lesprojektu hned.‘, protože to byl takovej docela – už jako vyšší stupeň – a do Mladkova beze všeho to se mnou vyměnil a prostě nikdo nám nic neřekl, že to je špatně. Dostali jsme se takhle každej úplně jinam. A v Mladkově tam

⁷⁶ Rozhovor s R.K., vedla H. Knollová 2021; Rozhovor s J.V., vedla H. Knollová 2022.

⁷⁷ Rozhovor s A.K., vedla H. Knollová 2024.

⁷⁸ Rozhovor s A.K., vedla H. Knollová 2024.

⁷⁹ Nařízení vlády č. 20/1952 Sb.; Nařízení vlády č. 24/1959 Sb.

jsem byl akorát rok a šupity dupity na vojnu. [...] Když jsem se vrátil, ředitel řekl: ‚S tebou počítám na Záhoří, na Černou Vodu‘.⁸⁰

System umístěnek lze chápat nejen jako ekonomický nástroj řízeného hospodářství státu, ale také jako nástroj moci, který podporoval prosazování politických cílů a doplňoval represivní opatření vládnoucí strany, stejně jako např. umístování branců v rámci systému povinné základní vojenské služby (Hlaváček 2021). System přerozdělování absolventů vycházel nejen z konkrétního typu profese a vzdělání, ale mnohdy by silně ovlivněn výší symbolického kapitálu dotčených jedinců, resp. jejich rodiny. Přesto ho většina narátorů, která jeho fungování sama zažila, s odstupem času neviděla jako problematický, mnohdy spíše jako důležitou životní zkušenost.

Je to už rok, co se do Orlického Záhoří přistěhovala Alena, 22letá učitelka. Do svých 8 let žila s rodiči na Šumavě, pak táta dostal práci u dráhy v Praze a od té doby už tam zůstali. Tam vystudovala učitelství a stejně jako většina ostatních se rozjela za práci, kam je poslali. Do Záhoří přišla za Josefem, krátce po tom, co se vzali. Poznali se v Těchoníně, kde začínala po škole, učila pak rok v Mladkově a když se Josef vrátil z vojny dostal místo na Záhoří. V pohraničí bylo málo učitelů, tak se domluvili, že zbytek povinné praxe nastoupí tam. Všude to bylo trochu neutišené, prázdné, ale krásná příroda kolem. Jedna hlavní cesta, která vedla skrz vesnici a podél ní staré domy bez plotů, věčně prázdný obchod a zaplněná hospoda, kostel a škola. Tady se to měnilo, hodně starých chalup už zbourali, šel z nich strach. Místo nich se postavily moderní bytovky a další se měly stavět brzy. Přicházely i mladé rodiny s dětmi. Tenhle školní rok nastoupilo v Alenině trojtřídce 14 dětí, ve dvojtřídce u ředitele 11 a v průběhu roku přišlo ještě 5 nových dětí. Letos nikdo neodešel, to byl podle ředitele častý problém, lidi se stěhovali za práci, za bydlením, děti to museli nějak zvládnout. Každý rok se takhle vyměnila třetina třídy. Nejhorší ale byly časté absence dětí, do školy chodily málo, nepřipravovaly se. V letošním roce 5 dětí nepostoupilo do dalšího ročníku. Kdyby se jen dalo s některými rodiči líp domluvit. Už fungovaly jesle a školka, příští rok bude i školní družina⁸¹.

⁸⁰ Rozhovor s J.D., vedla H. Knollová 2024.

⁸¹ Tuto část jsem vložila jako experimentální text, kterým jsem se pokusila o přiblížení myšlenkového světa aktérů, v tomto případě Aleny. Aleniny úvahy jsem sestavila na základě informací získaných během rozhovorů s ní (Rozhovory s A.K. 2024, vedla H. Knollová). Motivem pro volbu této formy bylo přiblížení jiného úhlu aktérské perspektivy. Záměrně jsem pro tuto část použila jiný grafický formát, aby byla vizuálně odlišená od zbývajících textů práce a byl patrný rozdílný charakter textu.

Někdy umístěnky fungovaly také jako nástroj k otevírání nových příležitostí osobní povahy, neboť se často stávalo, že se v rámci umístěnek setkávali lidé, kteří by se za jiných okolností pravděpodobně nepotkali. Někteří našli během absolventské praxe svého životního partnera⁸². Z určitého úhlu pohledu by systém umístování absolventů bylo možno chápat také jako pomoc nezkušeným mladým lidem, kteří by jinak těžko získávali profesní praxi. Nicméně, na základě informací získávaných během rozhovorů, by se dalo o profesním přínosu vybraných praxí pochybovat, ale nedá se vyloučit, že to tak někdy být mohlo. Tento systém od roku 1952 prošel řadou novelizací a dalo by se říci, že v určitém ohledu postupem času uvolňoval. Studenti věděli, že si musí sami dopředu hledat svého budoucího zaměstnavatele a sehnat potvrzení o pracovní pozici, na kterou mohou být přijati, aby jim nebylo přiděleno místo či oblast, o níž by nestáli. Oficiálně byl systém zrušen zákonnou úpravou až v roce 1991⁸³.

„Ale já jsem strašně ráda, že jsem tohle všechno zažila! Protože pak v životě mě už jako nic tak nějak neskolilo.“⁸⁴

V Orlickém Záhoří byli lidé zaměstnáni u Československých státních lesů, Československého státního statku, Dřevotvaru (provoz pily), ve službách (pohostinství, obchod, doprava) či státní správě (pohraniční oddělení VB, MNV, škola), přičemž nejvíce lidí pracovalo u prvních dvou zmiňovaných podniků⁸⁵. Československý státní statek (ČSSS) koncem 50. let převzal nefungující místní zemědělské družstvo, které nebylo schopno v důsledku neustále chybějící pracovní síly a chybějících odborných znalostí a zkušeností s horským zemědělstvím samostatně hospodařit. Místní statek podléhal lokální správě a dohledu ČSSS v Rokytnici v Orl. h. a jeho hlavní náplní byl chov skotu. Pasoucí se dobytek bylo možné vidět všude v okolí, na loukách, v ruinách domů, mnohdy chodil bez omezení potoky a ničil zdroje pitné vody, uhynulá zvířata byla občas nalezena v nezabezpečených starých jímkách či sklepech⁸⁶. Místní státní statek se neustále potýkal s množstvím provozně-organizačních problémů⁸⁷ a zvládal zajistit pouze činnosti nezbytné k produkci části krmiva

⁸² Rozhovor s L.P., vedla H. Knollová 2023. Rozhovor s A.K. vedla H. Knollová 2024.

⁸³ Nařízení vlády č. 16/1963 Sb., Nařízení vlády č. 38/1967 Sb. Zákon č. 1/1991 Sb. Zákon o nezaměstnanosti.

⁸⁴ Rozhovor s L.P., vedla H. Knollová 2024.

⁸⁵ Kronika obce Orlické Záhoří, str. 60–64.

⁸⁶ Rozhovor s J.V. vedla H. Knollová 15.4.2022; Rozhovor s R.K. vedla H. Knollová 29.12.2021.

⁸⁷ V arch. dokumentech se objevují informace o špatné kvalitě zemědělských produktů, neplnění plánu povinných dodávek a jejich neustálém snižování (NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří, Zápisy z plén a rad 1964–1966.

pro dobytek v zimním období (sušení a uskladňování sena, pěstování hospodářských plodin) a v určité míře zajistit také provoz jídelny pro své zaměstnance, příp. pro zaměstnance dalších podniků a provozoven v Orlickém Záhoří⁸⁸. Častým problémem byla nadměrná konzumace alkoholu v zaměstnání a ovlivňovala nejen bezpečnost práce a pracovní výkony, ale také rodinné prostředí.

„Komise projednala poznatky všech svých členů o nadměrném požívání alkoholu v naší obci. Bylo zjištěno, že zvláště zaměstnanci ČSSS, ale i jiní, vysedávají v pracovní době v hostinci, kde požívají nemírně alkohol. Totéž se týká i řidičů motorových vozidel. Byli také zjištěni občané, kteří soustavně holdují alkoholu, což má za následek obyčejně domácí nesrovnalosti a trpí tím většinou děti. Komise se usnesla na následujícím: a) uzavřít hostinec po dobu pracovní doby mimo poledne, večer stanovit zavírací dobu ve 22.00 hod, mimo středy a soboty, kdy se promítá film; b) zdůraznění zákazu podávání lihovin řidičům motorových vozidel, jak v hostinci, tak i v obchodech; c) potlačení prodeje laciných vín v obchodech i v hostinci, a to v ceně do 20 Kčs; d) naprostý zákaz prodeje alkoholických nápojů těmto občanům: A...Z.“⁸⁹

Obrázek 7: Orlické Záhoří, 50. léta 20. st. (Archiv obce Orlické Záhoří)

Velká část místních obyvatel pracovala pro Československé státní lesy (ČSL), státní podnik, který po konfiskacích majetku s nástupem socialistické diktatury v roce 1948 převzal všechna polesí a jejich správu. Bylo naplánováno rozsáhlé zalesňování zemědělských ploch, jež se po vyhnání původních obyvatel nedařilo obhospodařovat (Špulák, Kacálek: 2011) a zároveň bylo nutné plnit nastavené plány těžby

dřeva. Lidé na práci byli potřeba ve všech oblastech souvisejících s lesním hospodářstvím. V podmínkách fungování národní správy nebylo snadné ani obsazování pracovních pozic, které byly dříve považovány za prestižní a o něž byl velký zájem v éře hraběcího polesí.⁹⁰ V tomto směru rozhodně pomohl systém pracovních umístěnek platný od roku 1952, i když

⁸⁸ Kronika obce Orlické Záhoří; Rozhovor s L.P. 14.6.2023; NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří Zápisy z plén a rad 1964–1966.

⁸⁹ NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří, (1945) 1951-1990, Zápis ze Zasedání komise pro ochranu veřejného pořádku ze 25.10.1960.

⁹⁰ NAD 395, ev.č. 1485 - Revírní personál od 1875–1948.

časté fluktuaci zabránit zcela nedokázal a lidé se snažili vyjednávat o přeložení do lépe dostupných oblastí, příp. odcházeli ihned po uplynutí zákonem dané lhůty⁹¹. V Orlickém Záhoří a okolí často pracovali sezónní brigádníci, od roku 1960 mezi ně patřila i téměř 100 polských žen, které pracovaly v lesních školkách v období od jara do podzimu, na zimu většinou měly práci v továrnách ve Východočeském kraji⁹². Místní lesní hospodářství (polesí Černá Voda a polesí Kunštát) spadalo pod lesní závod Žamberk. V jeho kompetenci byla také myslivost a lovy zvěře (více o proměnách myslivosti po 1948 viz Kapitolu 4).

5.2 Poplatkové lovy a druhý život Zámečku

Ludmila, mladá agronomka, na počátku 60. let dokončila studium na Vysoké škole zemědělské v Praze, i když zemědělství nebylo jejím vysněným oborem. Neměla ale moc možností pro vlastní výběr studia, pocházela z rodiny, která neměla požadovaný „třídní původ“. Ludmila vyrůstala v rodině úspěšného zahradního architekta, v pěkném měšťanském domku nedaleko Prahy. Po únorovém převratu v roce 1948 a převzetí vlády komunisty, musel Ludmilin otec předat svou prosperující firmu, do jejíž modernizace v posledních dvou letech rodina investovala úsilí i finance, do „rukou lidu“. S ohledem na své odborné znalosti ve „své firmě“ mohl zůstat na pozici běžného zaměstnance a zodpovídat se musel státem dosazenému vedení. Možná i díky tomu rodina Hirschových uhájila alespoň svůj rodinný dům a mohla v něm zůstat bydlet. Pan Hirsch pracoval ve své původní firmě pod vedením státu celý svůj život. Ludmilina matka začala vyučovat na místní škole a velmi dbala na dobré vychování a vzdělání svých dvou dcer a velmi úzkostlivě je hlídala. Vzhledem k „rizikovému“ rodinnému původu měla Ludmila a její sestra limitované možnosti studia a v rámci vysokoškolského vzdělání neměly na výběr. Ludmilina záliba v historii a literatuře musela ustoupit stranou a její profesní dráha se začala ubírat cestou k živočišné a rostlinné výrobě. Ještě v průběhu vysokoškolských studií musela Ludmila tvrdě pracovat na státním statku, který byl vyčleněn pro školu a na jehož provozu se měli budoucí agroinženýři a inženýrky aktivně podílet. Pod dohledem dělnické třídy tam byli studenti připravováni na svou budoucí roli pracující inteligence a zároveň nahrazovali zoufale

⁹¹ Rozhovor s V.L., vedla H. Knollová 2024

⁹² Kronika obce Orlické Záhoří. Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová. Rozhovor s J.D. 2024, rozhovor s P.S. 2024, rozhovor s A.K. 2024, vedla H. Knollová.

chybějící pracovní sílu⁹³. V obdobích, kdy se pracovalo na statku bydlela Ludmila společně s ostatními studenty v ubytovně pro sezónní dělníky s velmi základním vybavením a ve špatných hygienických podmínkách, se všudypřítomným ostrým zápachem z místní kafilérie, kterou nemilosrdně připomínal také pohled z okna ubytovny na hromadu zvířecích kostí u plotu statku. Po absolvování vysoké školy nastoupila Ludmila v rámci systému umístěnek do JZD v málo osídlené pohraniční vsi, kde před válkou žilo německy mluvící obyvatelstvo. Po vyhnání původních obyvatel byla obec ještě na počátku 60. let velmi málo obydlená a součástí jejího sociálního prostoru byly především sezónní dělníci nejčastěji přicházející ze Slovenska, staří lidé, kteří do odsunu nebyli zahrnuti a po určitou dobu také farář a jeho hospodyně⁹⁴.

Od doby, kdy *Zámeček* zkonfiskoval stát, se zásadně proměnil způsob jeho využívání. Po nějakou dobu byl zcela prázdný. Mnoho z vybavení interiéru bylo poškozeno nebo chybělo zcela. V opuštěné černovodské samotě mohl každý, kdo chtěl, odnést nestřeženě to, co se mu líbilo. Zmizely nejen cennosti a dekorace, ale také např. prkenná podlaha v přízemí, jejíž prkna zřejmě posloužila na topení. Účelově se využívalo téměř cokoli, ve výpovědích pamětníků i v dochovaných písemných materiálech je takových zmínek mnoho. Co ještě mohlo posloužit dál, využilo se – od kachlových kamen a nábytku, přes okna a dveře až po prkna či střešní krytinu⁹⁵. Postupně se začal *Zámeček* využívat jako přechodná ubytovna pro sezónní lesní dělníky. V roce 1948 byl černovodský lesní revír postižen kůrovcovou kalamitou a pracovníků bylo třeba ještě více než obvykle. Z původních rodin, které v Černé Vodě žily a v lesích pracovaly, nezbyl nikdo, všude byl nedostatek pracovní síly. Lesní dělníci byli najímáni často ze vzdálených oblastí a jako potřebné ubytování se hodily jakékoli větší budovy, do nichž nezatékalo. Dělníci často přicházeli bez základního vybavení pro práci v lese a bylo třeba zajistit jim např. i vhodnou obuv a oblečení⁹⁶. Na *Zámečku* se často střídali sezónní dělníci a jeho stav byl stále neutěšenější. Prvním zábleskem změny, bylo rozhodnutí okresního lesního závodu, že v prostoru *Zámečku* bude vyčleněn prostor, v němž by mohl bydlet nový hajný s rodinou. Ten tady bydlel jen krátce a brzy se nastěhoval do uvolněného domu na druhém konci Černé Vody⁹⁷, kde byl původně

⁹³ Statky Vysoké školy zemědělské v Praze vznikly v roce 1960 z původního prezidentské statku (<https://statky.czu.cz/cs/r-11153-o-nas>). Narátorka z jejíhož vyprávění vycházím, nastoupila na Vysokou školu zemědělskou ve stejném roce, kdy se systém studentské praxe na školních teprve statcích rozbíhal.

⁹⁴ Rozhovor s L.P. 2023 a 2024, vedla H. Knollová

⁹⁵ Rozhovor s R.K., 2021, vedla H. Knollová. NAD 967, arch. pom. 9/34, Zápis z mimořádné schůze 18.6.1947.

⁹⁶ NAD 395, II. díl, ev.č. 1487, Žádosti o přidělení oblečení a obuvi a seznamy dělníků z 26.7.1948.

⁹⁷ Rozhovor s J.D., vedla H. Knollová 2024.

největší místní hostinec⁹⁸. Byt na Zámečku byl přidělen správci polesí, ostatní prostory se měly opravit a začít využívat pro hosty poplatkových lovů⁹⁹.

„[...] dole – to bylo hrozný. V kuchyni nebyla podlaha, tam byla jenom taková ta udusaná hlína. To se všechno dělalo, no. [...] nahoře byla sedací vana, plechová, to bylo jediný, co tam zůstalo. Jinako opravdu nic... prostě, všechno se buď rozkradlo, nebo rozbilo, takže to bylo... No říkám, nahoru jsme lezli z venku po žebříku, protože to schodiště bylo celý zničený. [...] ale pak se to dalo všechno dohromady a bylo to hezký. Každýmu se to líbilo. Dokonce k nám přišli – pionýrské tábor, na prohlídku. To byla sranda tenkrát.”¹⁰⁰

Obrázek 8: Zámeček (Soukromá sbírka L.P., 60. léta 20. st.).

Zámeček na počátku 60. let 20. století získal nové poslání, které ho zřejmě zachránilo před úplným zničením. Stal se jedním z objektů patřících do správy lesního závodu Žamberk a byl vyčleněn jako vhodný objekt pro poplatkové lovy trofejové zvěře¹⁰¹. Podle dochovaných archivních dokumentů se první opravy začaly realizovat již koncem 50. let a lze předpokládat, že plán na jeho nové využití se zřejmě zrodil v této době. Je zajímavé, že v oficiální žádosti o opravu Zámečku z roku 1957 je zmínka o „velmi cenném vybavení“¹⁰², přičemž pamětníci hovoří o tom, že na počátku 60. let byl ve velmi zoufalém stavu, a kromě

⁹⁸ Archiv obce Orlické Záhoří, album fotografií od rodáků z Waldkreiburgu.

⁹⁹ Rozhovor s J.D., vedla H. Knollová 2024.

¹⁰⁰ Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová.

¹⁰¹ Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová. Rozhovor s V.L. 2024, vedla H. Knollová. Rozhovor s A.K. 2024, vedla H. Knollová.

¹⁰² SOA HK, NAD 458, Obnovení a doplnění loveckých chat z 3.1.1957.

původních kachlových kamen téměř prázdný¹⁰³. Byly provedeny nutné opravy a doplněn nábytek a na *Zámečku* se začali ubytovávat první hosté poplatkových lovů. Nastěhoval se sem také lesní správce s partnerkou, později manželkou Ludmilou, která nastoupila jako agronomka na státním statku v Orlickém Záhoří.

Hned po škole odešla do Orlických hor. Tady se poprvé setkala nejen se specifickou horskou krajinou, ale také s naprosto odlišnou sociální světem – všude se pilo, hlavně ty traktoristi, ty měli schovaný lahve snad všude. Většina jich přišla někde ze Slovenska, slovenský Rumuni. A ten kočí – kolikrát byl úplně na mol, koně ho odvezli domů, on spal na vozíku až do rána. Chudák ta jeho žena, ta si s ním užila, vždycky přiběhla ráno na statek a brečela, že neví, co sním. Ale potřebovali ho, nikdo jiný tam nebyl. Občas zašla na faru, byla tam moc hodná hospodyně i pan farář. Zvládne to. Chtěla dokázat sobě i rodině, že je schopná najít si svou vlastní cestu životem. Nechtěla být doma u rodičů, tohle byla její životní zkouška. Doma se měla dobře, i když už měli jen svůj dům a zahradnictví jim vzali, tak si žili poměrně dobře. Jen ten maminčin strach a starosti, Ludmila nemohla s kamarádkami ani na nedělní čaje. Nechtěla zůstat doma pod dohledem, uzavřená v bezpečné bublině. Chtěla si život uspořádat po svém. Poradila si ve škole, a to se tolik bála... „hnojárna“ – kdy by si pomyslela, že tady bude studovat... Když se jednou po krátkém volna opět vracela do svého nového přechodného domova, seznámila se ve vlaku s Petrem, trochu hlučným, ale zábavným mladým mužem, pracoval pro správu polesí ne příliš vzdáleného od místa, kde pobývala Ludmila. Zjistili, že mají hodně společného – chodili na stejnou školu, většinu svého života prožili v Praze, zajímali se o historii a umění. Ludmilina rodina vlastnila zahradnictví, matinka milovala noblesní společnost, tatíček měl spoustu přátel mezi akademiky. Petrova rodina si stále ještě zakládala na své původu, údajně patřili k méně známé větvi maďarské šlechty, dědeček byl váženým profesorem. Petr vyprávěl o tom, co ho přivedlo do Orlických hor, o své vášni pro les, i o rozpadu svého krátkého manželství. Ona o tom, jaké to je, být svobodnou agronomkou v pohraničním JZD, jak se sem dostala a jak jí chybí společnost lidí. Byli tak zabráni do rozhovoru, že Ludmila zapomněla vystoupit na své zastávce. Začali se setkávat častěji a postupně se jim otvíraly možnosti nového života. V Černé Vodě se uvolnilo místo správce polesí s bytem v bývalém loveckém zámečku¹⁰⁴.

¹⁰³ Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová, Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová

¹⁰⁴ Tuto část jsem vložila jako experimentální text, kterým jsem se pokusila o přiblížení myšlenkového světa aktérů, v tomto případě Ludmily. Tyto úvahy jsem sestavila na základě informací získaných během rozhovorů s ní (Rozhovory s A.K. 2024, vedla H. Knollová). Motivem pro volbu této formy bylo přiblížení jiného úhlu aktérské perspektivy. Záměrně jsem pro tuto část použila jiný grafický formát, aby byla vizuálně odlišená od zbývajících textů práce a byl patrný rozdílný charakter textu.

Lovečtí hosté přijížděli zejména v létě a na podzim. Jednalo se o návštěvníky ze zahraničí – ze „Západu“, většinou to byli lidé z vyšší střední vrstvy společnosti, jejichž vášní byl lov. Byli mezi nimi podnikatelé a živnostníci, státní úředníci i členové aristokracie. Nejednalo se o velké skupiny, najednou zde pobývaly jen menší skupinky přátel, ale většinou se jednalo o manželské páry.

Obrázek 9: Zámeček a jeho hosté (Soukromá sbírka L.P. 60. léta 20. st.)

Obrázek 10: Příprava večeře po lovu (Soukromá sbírka L.P., 60. léta 20. st.)

Pro potřeby hostů byly na *Zámečku* kromě samotných lovů zajišťovány také další služby, které v socialistickém diskursu byly považovány za kapitalistické přežitky – jako např. osobní kuchařka, která vařila na přání hostů a s dalšími pomocnicemi servírovala jídla ve stylově vybavené jídelně s bílými ubrusy, porcelánem a broušeným sklem, a ještě se postarala o speciální krmi pro psy doprovod hostů. Další lidé zajišťovali úklid a služby související s ubytováním.

„[...] no třeba dva Němci tam byli, kamarádi a ten jeden, tomu musela paní Špačková vařit ještě zvlášť pro psa, protože on mohl jenom játra, ale majitel je kupoval jako. Paní Špačková přišla a říká: ‚On chce Zwetschenknödel, tak je udělám, ale pro psa musí mít játra na špeku‘, on prej nic jinýho nemohl jíst.“¹⁰⁵

¹⁰⁵ Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová.

Hosté přijížděli vlastními automobily, bylo-li potřeba v chladných někdy i mrazivých dnech auto před cestou připravit, zahřát motor atd., postaral se o ně místní technický údržbář. S hosty vždy přijížděl tlumočnick Čedoku (viz popis systému fungování poplatkových lovů v Kapitole 4). Podle pamětníků, se ale téměř všechen personál *Zámečku* s hosty bez problému domlouval německy. Tlumočnick trávil se svými přidělenými hosty mnoho času, ale vlastně ani nebyl potřeba, nicméně zdá se, že se jednalo o podmínku, již muselo být vyhověno. Lze se domnívat, že existovala pravidla mocenských autorit pro systém organizování zahraničních poplatkových lovů, která musel Čedok dodržovat. Přeci jen – lovečtí turisté přijížděli z „nebezpečného Západu“, vozili s sebou zbraně atd.

„[...] hodně Švýcaři k nám taky jezdili. To byl taky Gustav s Katrin, ona byla původně letuška, manželé to byli. A on byl prezident nějakýho toho jejich mysliveckýho svazu. Tak to dostal taky jako takovej Geschenk. A pak byl u nás taky... a ten byl protivnej!... Belgičan, hrabě [H... ..r]. Oni každěj měli s sebou vždycky tlumočnicka jako, ale českýho [...].“¹⁰⁶

Z rozhovorů s narátory ale plyne, že tlumočnicki nebyli vnímáni jako problém nebo riziko. Navíc mnoha neformálních setkání mimo samotný hlavní lov se neúčastnili. Bohužel se k této problematice nepodařilo v archivech dohledat téměř žádné doplňující materiály a vycházím tedy jen z orálně historických rozhovorů s pamětníky, kteří si nevybavovali jména či bližší podrobnosti k jednotlivým osobám tlumočnicků, byli to prostě „čedokáři“. Z literatury je zřejmé, že se systém poplatkových lovů v některých detailech a oblastech mírně odlišoval, např. místo tlumočnicka s loveckými hosty přijížděl tzv. lovecký průvodce, který byl vybaven potřebnými jazykovými i odbornými znalostmi. Mohl být zaměstnán u zahraniční lovecké agentury, zároveň byl ale stále československým občanem, tzn. musel mít potřebná povolení československých institucí, které měly přehled o jeho aktivitách (např. Paulišta: 1975). To se ale dotýkalo především lovů většího rozsahu, jichž se účastnily desítky osob. Výsadou černovodských lovů byla především trofejová zvěř – srnci, jeleni a tetřevi a měly téměř individuální charakter. Zřejmě i proto, se mnoho hostů na *Zámeček* opakovaně vracelo.

¹⁰⁶ Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová.

Ludmila se vrátila z práce, bylo toho tolik, pytlouvalo se obilí a zase chyběli lidi. A ještě ta Kolářová – do práce se už nevrátí, utekli pryč s manželem Vrbické. To byl den. Ale mají přijet z Rakouska Franz a Gréta, na to se těšila. Vždycky si s nimi ráda povídala, byli takoví noblesní, jak by řekla maminka. Byli tady už dvakrát, moc se jim tu líbilo. Jen na lov s sebou Grétu chlapi nechtěli, ruší pryč jim zvěř, měla s sebou aparát a chtěla natáčet jeleny. Petr vymyslel, jak ji odvést – půjdeme spolu pozorovat tetřevy, brzy ráno jsou nad kapličkou. Paní Špačková už byla slyšet z kuchyně, ještě, že je tady, vždycky připraví skvělou večeři. Tak teď zahnat zvířata na noc a dát jim krmení. Kdyby se jim tak podařilo je zase dobře prodat a přidat si výdělek k úsporám na auto, to by se moc hodilo. Nad dřevěným schodištěm přibily nové obrazy – Petr domluvil jejich zapůjčení z nějaké galerie – Franz Josef na honu – vypadá to dobře, to by se jim mohlo líbit¹⁰⁷.

V souvislosti s poplatkovými lovy, dalšími aktéry loveckého diskursu a s proměnou materiálních prvků se začal na *Zámečku* utvářet nový sociálně formovaný „žitý prostor“ (Lefebvre 1991) vycházející z každodenního jednání, prostorových praktik i jiné reprezentace prostoru. Přestože se Lefebvre ve svých úvahách zabýval konceptem žitého prostoru více v kontextu utváření současného urbánního prostředí, domnívám se, že jej lze přenést i na historickou sociální realitu *Zámečku* v období 60. let 20. století. V návaznosti na Lefebvreovo uvažování o žitém prostoru, zde můžeme pozorovat mnohavrstevnatý prostor utvářený společným působením odlišných habitů (Bourdieu 1995) a sociokulturních praktik „západních“ hostů a tehdejších „obyvatel“ *Zámečku*, občanů socialistického Československa, které byly v mnoha ohledech na první pohled poměrně odlišné. „Řádný“ československý občan nebyl už zvyklý na buržoazní společenskou hierarchizaci a z ní odvozené požadavky např. na speciální služby, dodržování společenské etikety, norem atd. Lidé ze „západních zemí“ se pohybovali ve světě, kde byly akceptovány společenské rozdíly, soukromé vlastnictví a svoboda projevu bez cenzury. Jak tedy mohl takový vztah fungovat? Domnívám se, že fungoval synchronizací rovin „skrytých a veřejných transkripcí“, jež vznikala aktivním vyjednáváním zúčastněných aktérů (Blaise 2013: 82–84). Jinými slovy, oficiální normy, pravidla a chování sdílené na veřejnosti, nebyly stejné jako očekávání a uvažování uvnitř myslí aktérů. Na základě této disonance byly utvářeny

¹⁰⁷ Tuto část jsem vložila jako experimentální text, kterým jsem se pokusila o přiblížení myšlenkového světa aktérů, v tomto případě Ludmily. Tyto úvahy jsem sestavila na základě informací získaných během rozhovorů s ní (Rozhovory s A.K. 2024, vedla H. Knollová). Motivem pro volbu této formy bylo přiblížení jiného úhlu aktérské perspektivy. Záměrně jsem pro tuto část použila jiný grafický formát, aby byla vizuálně odlišena od zbývajících textů práce a byl patrný rozdílný charakter textu.

strategie, které umožňovaly určité kompromisy, možná bychom jej mohli nazvat určitým systémem reciprocity. Lidé, kteří se naučili mezi oběma rovinami pohybovat opravdu dobře, uměli v rámci něho i skrytě vyjednávat. Proto ani žitý prostor *Zámečku* neodpovídal narativizovanému obrazu socialistické společnosti, žijící jen v šedi, průměrnosti a uniformitě. Vznikl prostor, který na jedné straně vycházel z nároků a očekávání příjíždějících zahraničních hostů a straně druhé z představ a očekávání zaměstnanců a československých občanů. Konkrétní rysy prostoru dodávala představovaná historická kontinuita a její společenská podoba, myslivecké tradice a praktiky využívané v předválečných časech, kdy na lovy do Černé Vody jezdili hraběcí hosté z vyšší společnosti. Zásadním formujícím aspektem nové podoby života *Zámečku* byly v tomto ohledu tradice a identitní prvky *mysliveckého společenství* (Anderson 2006), které vychází z Andersonových úvah (zde primárně bez nacionálních rámců), jež převrstvovaly ideologické rozdíly (alespoň pro účely loveckého pobytu). Domnívám se, že velký podíl na podobě žitého prostoru *Zámečku* a jeho praktikách měl také správce polesí a jeho žena, neboť disponovali významným kulturním kapitálem, který vycházel z jejich rodinného sociokulturního zázemí z období před nástupem socialistické diktatury (vzdělání, profesní znalosti, celkový rozhled, zájmové aktivity, jazyková vybavenost atd.). Ti promítli své představy o obraze lovecké dovolené pro hosty z vyšších společenských kruhů do finální podoby prostoru i jeho zázemí. V podmínkách socialistické diktatury byl vytvořen sociokulturní prostor, do něhož i přes rozdílnost politických východisek, lovečtí hosté rádi jezdili a vraceli se sem.

„No takhle, my jsme to tam měli zavedený tak, že nahore to bylo kompletně vybavený, dokonce Petr sehnal, [...] do tý jídelny, protože tam nebylo nic, naprosto nic, takže sehnal chippendaleovou jídelnu [...]. Krásnou, od nějakýho doktora z Náchoda, ten ji prodával, tak požádal lesní závod a oni na to dali peníze, koupili to.“¹⁰⁸

Zajímavá je také reprezentace prostoru, tedy teoretická rovina žitého prostoru v Lefebvreově pojetí. Přestože byla tehdejší společnost socialistické diktatury obklopena komunistickou propagandou hlásající rovné uspořádání společnosti, úspěchy „vlády pracujícího lidu“, který společným dílem užívá výtěžky své práce atp., nebyli členové západních mocností chápáni participujícími aktéry jako třídní nepřátelé a uznávání společenské hierarchie i sociokulturních praktik s ní spojených nebylo vnímáno jako opovrhovaný přežitek.

¹⁰⁸ Rozhovor s L.P. 2023, vedla H. Knollová.

Ideologie vládnoucí strany a její a propaganda se lišila od skutečného, žitého světa. Lidé si uvědomovali sociální stratifikaci i rozdílné podmínky a příležitostech uvnitř komunistické společnosti. Proklamovaná rovnost byla zakrývána za rovnostářsky znějícím oslovováním spojeným s tykáním všem bez rozdílu („ty, soudruhu“) a „veřejnými transkripcemi“, ale při pozornějším pohledu se odhalovala rozdílu celá řada. A doboví aktéři si tuto skutečnost uvědomovali. V případě poplatkových lovů pro „západní“ turisty se vytvořil zvláštní způsob fungování, jehož praktiky se s dobovou politickou ideologií sice neslučovaly, a tak se na veřejnost dostávaly pouze informace, které s ní byly v souladu. To je vidět, např. v oficiálně vydávané, cenzurou hlídané, dobové literatuře, která líčí západní lovce jako nezkušené myslivce, buržoazní snoby obdivující vysokou úroveň československé myslivosti i hospodářství (např. Paulišta 1975). S vidinou zisku devizových prostředků tehdejší státní instituce a jejich členové byli ochotni přistoupit na pravidla kapitalistického tržního hospodářství a podporovali aktivity, za něž by v jiném kontextu mohli být občané Československa trestně stíháni. Bylo by možné konstatovat, že ideologickou i faktickou legitimizací tohoto systému byl finanční prospěch. Můžeme se jen domnívat jaké byly další aspekty, jež v očích mocenských představitelů snižovaly riziko hrozícího nebezpečí pronikání západního „neřádu“ do československého prostoru – mohla to být přítomnost společensky spolehlivých zaměstnanců Čedoku, možná také zvýšená kontrola a nátlak na všechny aktéry, kteří se lovů z československé strany účastnili. K této problematice ale nemám dostatek relevantních podkladů, proto se ji zde věnovat více do hloubky nebudu. Mým cílem je ukázat pestrý obraz historické sociální reality s množstvím malých trhlin, v nichž můžeme pozorovat životy jedinců a skupin, kteří se vymykali dobovým normativním strukturám (Levi: 133–150). Vidíme rozmanitý svět *Zámečku*, který je prostoupen dalšími mikrosvěty zúčastněných aktérů.

Především je tu Ludmila pocházející z perzekvované buržoazní rodiny, která bydlí v bývalém aristokratickém loveckém sídle, přes den pracuje v místním JZD, dohaduje se s traktoristy a řeší, kam ubytuje skupinu 30 brigádníků na žně, po večerech vede nevázanou společenskou konverzaci se „západními kapitalisty“, z nichž mnozí se stanou jejími blízkými přáteli. Je tady také paní Špačková, která je z česko-německé rodiny, výborně vaří a ochotně obsluhuje hosty a jejich psím mazlíčkům servíruje játra na cibulce, je už v důchodu a tráví čas s manželem na chalupě v nedalekém Orlickém Záhoří, tak si něco přivydělá, přijde mezi lidi a vždycky se najde někdo, kdo jí v kuchyni pomůže. Pan Špaček, který vždy ochotně přijede, když jsou na *Zámečku* hosté a stará se jim o auta, je už taky v důchodu, celý život pracoval jako automechanik, poradí si skoro se vším, a navíc se dostane k autům, které se v

Čechách moc nevidí, a ještě dostane zapláceno. Je tady Petr, správce polesí, který si na chvíli odpočine od neustálých problémů s prací v lesích a dohadování se na ředitelství v Žamberku, s hosty si užije i nějaký lov, jsou vášnivými myslivci stejně on, který už od malička chodil s tátou do lesa za zvěří, nejsou to žádní amatéři a mají skvělé vybavení. Navíc se ještě vždycky společně tolik nasmějí a je to vítaná společnost i pro Ludmilu¹⁰⁹. Je tady také jeden, někdy dva, další hajní z polesí, znají dobře les i stezky zvěře, doprovázet hosty na lov je jejich práce a tihle jsou rozumní, když se jim něco řekne, vždycky poslechnou, jen kdyby k tomu nebylo tolik těch instrukcí z podniku předem, jak se mají chovat¹¹⁰. Jsou tady zaměstnanci Čedoku, tlumočníci, o nichž toho ve vzpomínkách pamětníků, ani v archivech toho mnoho nezůstalo. Možná to byli lidé, kteří neočekávali žádné zvláštní úkoly, jeli na služební cestu s přidělenými klienty někam na hory, byli k dispozici, pokud by bylo potřeba něco přeložit. Možná byli neviditelnou součástí moci, která celý systém pečlivě sledovala a vyhodnocovala jeho efektivitu. A pak tu jsou samozřejmě hosté – cizinci z různých zemí, různého věku, povolání, až na výjimky nejezdili sami, členové *mysliveckého společenství*, příp. jejich partnerky a partneři, kteří se vydávali do trochu zdivočelého československého pohraničí, přijeli za zvěří, která se tady ještě vyskytovala v dostačujícím množství, přáli si ulovit vysněnou trofej, pocítit „loveckou horečku“. Nejprve nevěděli, jaké služby mohou očekávat a byli připraveni na polní podmínky, někteří se později opakovaně vraceli, a dokonce zde našli nové přátele, zatímco jiní už se nevrátili.

V perspektivě ANT (Actor Network Theory) je tvořivá síť vztahů ale daleko komplexnější, a nejen lidé mají svou „agency“ (Law 2000). Nelze opomenout ne-lidské aktéry, bez nichž by neustále se vyvíjející *žitý prostor* nemohl existovat, a kteří také zásadně formovaly jeho podobu. *Moc*, která prostoupila útroby *Zámečku* a která byla spouštěcím činitelem procesu utváření jeho žitého prostoru vymezeného období. Původní majitelé byli nuceni nedobrovolně se (nejen tohoto) prostoru vzdát a zažívali v Československu velmi těžké časy. Po neustálých perzekucích, kterým byli kontinuálně vystavováni a které neustávaly ani po ústupu do ústraní v Severních Čechách, se Kryštof Kolowrat Krakowský Liebsteinský, který měl rodinné dědictví převzít, a jeho rodina, rozhodli opustit zemi natrvalo a emigrovali do Rakouska (Votýpka 2005:313–316). Tím byl průchod pro další utváření prostoru *Zámečku* otevřen „natrvalo“. Neméně důležitým ne-lidským aktérem v diskursu poplatkových lovů byly také peníze, specificky valuty, které byly pro

¹⁰⁹ Rozhovor L.P. 2023 a 2024, vedla H. Knollová.

¹¹⁰ Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová.

socialistické Československo nedostatkovou položkou, přičemž se domnívám, že podstatnou roli zde sehrál i dobový měnový kurz, díky němuž byla „západní“ měna mnohem silnější než československá koruna a cizinci si tak kupovali služby za podmínek, které by v zemích mimo „východní blok“ jen těžko získali. Pokud by se razantně zvedla cena částek za poplatkové lovy pro zahraniční lovce, je velmi pravděpodobné, že by se jejich počty velmi snížily. Formování nové sociální reality bylo také zásadně závislé na okolní přírodě s lesy s dostatkem zvěře, která lovce ze zahraničí zajímala. Všichni byli součástí jednoho žitého prostoru, jenž se vzájemnými interakcemi neustále vyvíjel.

Obrázek 11: Poplatkové lovy na Zámečku (Soukromá sbírka L.P., 60. léta. 20.st.)

5.3 Normalizační proměny

„Podnik je nucen zajišťovat některé služby, které se vymykají běžnému provozu. Mezi tyto služby patří též ubytování v loveckých chatách pro zájemce různých organizací, vládních, politických a jiných orgánů. Aby podnik mohl tyto služby plnit, byl nucen pro tyto účely vyčlenit některé chaty.

U vašeho závodu se jedná o loveckou chatu Zámeček (Černá Voda). O poskytování pobytu v této chatě bude od 1. června 1971 rozhodovat výhradně podnik [...].“¹¹¹

Po vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 lidé prožívali zvláštní semknutí, ale zároveň vše ve stínu normalizace trochu zešedlo. Proměnil se také svět na *Zámečku*.

Už ani nevěděla, kdo první klepal na okna, v noci z 20. na 21. srpna 1968. Lidi se báli, z Polska jezdili tanky, nikdo nechápal, co se děje. Místního velitele VB i s posádkou někam odvezli, vzali jim zbraně, prý snad taky trezor. A to se spolu znali a občas se potkávali v hospodě! I přes den byl zmatek, sešli se v baru „U námořníka“ jako vždycky, ale tentokrát to bylo jiné, všichni se báli, co bude dál. Kromě Josefa ze Záhoří s místními moc v blízkém kontaktu nebyli, ale v práci s nimi vycházeli dobře. Většina jejich nových přátel byla z Prahy a tady si pořídili chalupu – jako třeba Bořek, homosexuál, dřív měl v Praze krejčovský salón, než mu ho vzali, teď trávil spoustu času tady na chalupě, jezdil sem s paní Marií, aby neměli lidi řeči. A Novákovi – Anička byla překladatelka, jejich dcera studovala chemii, a Vašíčkovi, ty měli spoustu známých, jezdil k nim dokonce doktor Pavrovský. Pořád se s nimi mohla vídat, i když by odsud odešli. Naskytla se jim příležitost taky odkoupit jednu starší chalupu nedaleko, teď tam jezdil Petrův otec oni mohli taky. Zatím bydleli na *Zámečku*, ale s ročním dítětem už to bylo složitější, všude bylo daleko. A ty lidi tady, to nebude lepší. Posledně, když jeli pro chleba do pekárny, pekař ležel místo pečiva v regálu a spal. Pořád prázdný obchod a něco nebylo. S místními si Ludmila moc nerozuměla. A tady by měla chodit malá Květa do školy?¹¹²

Jedním z důvodů může být odstěhování Ludmily a Petra. Přestože na dobu, kdy žili na *Zámečku*, vzpomíná Ludmila jako na krásné období, už byl čas na změnu. Když na konci roku 1968 Ludmile končila pětiletá lhůta, po níž musela pracovat na místě schváleném v rámci systému umístěnek, a Petr dostal zajímavou pracovní nabídku nedaleko Prahy, bylo rozhodnuto. Navíc do Černé Vody mohli jezdit dál jako chalupáři. V kontaktu zůstali s několika přáteli, kteří dříve patřili mezi zahraniční lovecké hosty, psali si, dokonce se několikrát setkali. Přestože zůstali *Zámečku* na „dosah“, svět poplatkových lovů i *Zámečku*

¹¹¹ SOA HK, NAD 233 – Dokument ze dne 31.5.1971, Lovecká chata Zámeček.

¹¹² Tuto část jsem vložila jako experimentální text, kterým jsem se pokusila o přiblížení myšlenkového světa aktérů, v tomto případě Ludmily. Tyto úvahy jsem sestavila na základě informací získaných během rozhovorů s ní (Rozhovory s A.K. 2024, vedla H. Knollová). Motivem pro volbu této formy bylo přiblížení jiného úhlu aktérské perspektivy. Záměrně jsem pro tuto část použila jiný grafický formát, aby byla vizuálně odlišená od zbývajících textů práce a byl patrný rozdílný charakter textu.

se jim vzdálil. Petr přijal novou pracovní nabídku a vše se chystalo na stěhování celé rodiny. V rámci restrukturalizací a čistek, které probíhaly po roce 1968, byl ale krátce po nástupu odvolán, údajně z důvodu veřejného nesouhlasu s vpádem vojsk Varšavské smlouvy.¹¹³ Nastalo těžké období jejich života, kdy se museli nastěhovat zpět k rodičům, hledat novou práci a nové příležitosti. Na *Zámeček* přišli noví zaměstnanci určení pro úklid a správu budovy, kteří se často měnili¹¹⁴. Byl pravděpodobně více využíván pro *soudružské lovy*, ale o jejich konkrétních aktérech z normalizačního období se mi mnoho informací zjistit nepodařilo. Ludmila a Petr se odstěhovali na konci roku 1968. *Zámeček* byl od roku 1971 vyčleněn jako objekt „nabízející služby vymykající se běžnému provozu“, který spadá do gesce krajského ředitelství lesů v Hradci Králové. Podle dílčích informací¹¹⁵ se dá předpokládat, že existovala nejen kniha návštěv, ale také další dokumenty o provozu objektu, ale všechny písemné materiály z této doby, k nimž v SOA Hradec Králové existují souhrnné inventární seznamy, byly skartovány.

Zahraniční hosté na poplatkové lovy jezdili dále, ale trávili čas spíše v nedalekém Kunštátě, odkud se na lovy do lesů docházelo, nebo dojíždělo auty. Podle rozhovorů s narátory se jednalo většinou o mužské skupiny hostů z Rakouska a Německa, kteří už patřili ke stálé klientele, znali místní podmínky i hajné, kteří je na lovy doprovázeli. Navíc v Kunštátě byl jeden z mála fungujících hostinců široko daleko, dokonce s ubytovací kapacitou a bylo možné jej pro tento účel využívat¹¹⁶. Pamětníci vzpomínali na jednotlivé lovce, na tradiční *poslední leče* v místním hostinci, ale proč hosté nebydleli na *Zámečku* už si nikdo nevybavoval. Do vyprávění některých narátorů se propsaly také dobové narativy o tom, jak byl *Zámeček* oblíbeným místem mocného politika Lubomíra Štrougala, takže tam ani vlastně nikdo jiný jezdit nemohl, aby byl pro něj kdykoli k dispozici atp. Podle vzpomínek pamětníků tam dlouho bydleli správci, kteří žili spíše v ústraní. Jako by *Zámeček* zůstal tak trochu na okraji.

¹¹³ Rozhovor s L.P. 2023 a 2024, vedla H. Knollová.

¹¹⁴ Rozhovor s A.K. 2024, rozhovor s J.D. 2024, rozhovor s V.L. 2024 vedla H. Knollová.

¹¹⁵ SOA HK, NAD 233, Dokument ze dne 14.7.1971 – Lovecká chata „Zámeček“ polesí Černá Voda: výměna klíčů

¹¹⁶ Rozhovor s P.S. 2024, vedla H. Knollová.

Zase ty lovy. A vždycky se musí zapít každý jelen. Teď přijeli i ti cizinci, s nimi to je slavnostnější, večere pro všechny v hospodě a zvou i nás, manželky. A oni jsou takoví galantní, kdyby se ty naši od nich něco naučili. Snad tam nebudeme moc dlouho, nechtěla nechávat děti dlouho doma samotné. Starší už je ve škole, narodil se v srpnu 1968, to měla Alena strach. Po cestě do porodnice potkávali tanky, před Rychnovem na poli měli Poláci rozložený tábor. Když se pak vrátila a Josef jí vyprávěl, jak zajmuli naše esenbáky a oni zapíjeli prvního syna a stříleli na jeho počest do vzduchu. Ještě, že u toho nebyla. Taky jí problesklo hlavou, jak to tady vypadalo, když sem přijela poprvé, je to už víc než deset let. Nebylo tady skoro nic. Teď sem pravidelně jezdí i doktor, zubař, každý čtvrtek kadeřnice, u bytovek přibýly auta. Jen ty Polky, je s nimi potíž, je jich tu moc, jsou i v Černý Vodě i na Záhoří, o víkendu sem za nimi jezdí chlapi až Pardubic... Ale je tady nová budova výboru, telefonní budka a Jednota, větší školka. Když občas jedou za rodiči do Prahy už je ráda, když jsou zase zpátky doma. Člověk si na město odvykne. Navíc posed by na Václaváku stejně nepostavili.¹¹⁷

Postupně se v období normalizace v Československu *myslivecké společenství* proměňovalo. U zahraničních lovců začínaly být oblíbené destinace více na východ Evropy.

„Ale oni pak už byli rozmazlený, začali jezdit, já nevím třeba pro ně u nás to bylo levnější než u nich, anebo taky ještě Slovensko. Pak už do Ruska dokonce Rumunsko... – jo, Bulhaři, Rumuni, ti měli větší trofeje než my, takže je to táhlo. Víím, že tam jezdili.“¹¹⁸

Poplatkové lovy pro cizince byly stále, ale jejich počet se snižoval.¹¹⁹ Dlouhodobým tlakem na zlidovění myslivosti se okruh členů společenstva v Československu hodně rozšířil, lidové myslivecké organizace byly téměř v každé vsi a na lov mohl každý, kdo měl potřebné doklady (o proměnách myslivosti viz Kapitolu 4). Vzhledem k naprostému odtržení výkonu myslivosti od vlastnictví pozemků a strategiím řízeného hospodářství, jako by se vytrácely ekonomické aspekty, které byly u zrodu systému poplatkových lovů pro cizince jako zdroje devizových prostředků pro československý stát. Navíc po letech fungování se začaly utvářet sítě kontaktů a někteří lidé je organizovali sami i bez Čedoku.

¹¹⁷ Tuto část jsem vložila jako experimentální text, kterým jsem se pokusila o přiblížení myšlenkového světa aktérů, v tomto případě Aleny. Aleniny úvahy jsem sestavila na základě informací získaných během rozhovorů s ní (Rozhovory s A.K. 2024, vedla H. Knollová). Motivem pro volbu této formy bylo přiblížení jiného úhlu aktérské perspektivy. Záměrně jsem pro tuto část použila jiný grafický formát, aby byla vizuálně odlišena od zbývajících textů práce a byl patrný rozdílný charakter textu.

¹¹⁸ Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová.

¹¹⁹ Např. v roce 1988 bylo v ČSSR uloveno 5 671 jelenů, z toho cizinci ulovili 198 ks (Paulišta 1996: 128).

„Oni jezdili třeba party – tři, čtyři. No a jako jako ti Grünovci, ty si to tady oblíbili a vraceli se jako. U Tocháčka – to byla jedna rodina, že jo. Tocháček pak jezdil k nim třeba se ženou, jezdil do Německa samozřejmě.“¹²⁰

Transformační období po roce 1989 se dotklo také myslivosti. V rámci restitučních nároků původních majitelů, začal být postupně navrácen majetek zabavený v období socialistické diktatury. Kryštofu Kolowratovi Krakowskému se podařilo získat zpět rodinný majetek, včetně *Zámečku* v Černé Vodě, v roce 1992. 31.12. 1992 *Zámeček* kompletně vyhořel.¹²¹

„[...] tenkrát říkali, že někdo dal sušit na akumuláčky něco, ty byly puštěný na plný pecky, no a od toho, že to chytlo. Pamatuju si, já bych řekla, že to bylo na Novej rok. Byli jsme v hospodě – ano, už jsme nechodili na Silvestra do hospody. Šlo se teprve připíjet na nověj rok a najednou někdo přišel a říká: ‚Nad lesem je vidět zář!‘ Všichni vylítli z hospody. A to hořel zámeček. Moc toho nezbylo.“¹²²

Obrázek 12: *Zámeček* (Archiv obce Orlické Záhoří, 70. léta 20. st.).

Obrázek 13: *Zámečku* po požáru (Archiv obce Orlické Záhoří, 1993).

¹²⁰ Rozhovor s J.D. 2024, vedla H. Knollová.

¹²¹ Archiv obce Orlické Záhoří, Kronika obce, Rok 1992, str.2.

¹²² Rozhovor s J.D. 2024 a A.K. 2024, vedla H. Knollová.

6 ZÁVĚR

Na základě každodenního jednání i materializovaných prostorových praktik se v souvislosti s poplatkovými lovy utvářel svět, který byl nejen velmi sociálně pestrý, ale také obsahoval celou řadu jevů, na něž lze nahlížet jako na *odchylky od normality* či *výjimky*, přičemž vztah mezi anomálií a normou je podle východisek mikrohistorie velmi důležitým aspektem, na základě něhož je možné utvářet nové interpretace historické sociální reality (Ginzburg 2022: 182). Jako výjimku je možné chápat i *poplatkové lovy*. Jejich výjimečnost spočívala v tom, že nebyly dostupné pro každého, v podstatě byly přístupné pouze zahraničním hostům, kteří si je objednali prostřednictvím loveckého oddělení státního podniku Čedok. Bez ohledu na výši ceny se poplatkových lovů nemohli účastnit běžní českoslovenští občané.

Přestože se jednalo o výjimečný systém, který nebyl dostupný všem, podle literatury (Paulišta 1973, 1996) a interpretace orálně historických rozhovorů je možné se domnívat, že to byl fenomén v československém prostoru v období 60. let poměrně rozšířený. Nejednalo se o nepodstatné aktivity, naopak lze předpokládat, že byly hojně rozšířené a zároveň přinášely pro státní rozpočet velmi zajímavý příjem, o čemž vypovídají také údaje z dobové odborné literatury, podle níž v roce 1965 navštívilo Československo za účelem lovu 3 306 zahraničních turistů a příjmy plynoucí z poplatkových lovů byly v roce 1966 ve výši 10 060 000 Kčs. Navíc zde byly ještě sekundární zdroje příjmů, které s poplatkovými lovy souvisely jako např. výnosy z prodeje zbraní, střeliva, zpracování kůží a trofejí, z ubytování, stravy a dalších souvisejících služeb (Zásměta 1968: 47). Koncept poplatkových lovů pro zahraniční návštěvníky tedy nebyl vnímán jako něco anomálního, či dokonce nepatřičného. Dobová literatura se o poplatkových lovech vyslovuje jako o „zdařilém podniku“, jenž vypovídá o vysoké úrovni československé myslivosti a kvalitě souvisejících služeb (Zásměta 1968, Paulišta 1996). Pro narátory orálně historických rozhovorů byly poplatkové lovy příjemným zpestřením každodenní reality.

Zdali se jednalo o fenomén vznikající pod vlivem určitého politického uvolnění a větší ekonomické progresu 60. let, je těžké s určitostí říci. Víme, že poplatkové lovy pokračovaly i v následujícím období normalizace, ale srovnatelné údaje v globální perspektivě nemám k dispozici. Mohu jen zhodnotit proměnu situace ve vybraném prostoru *Zámečku*, která s nástupem normalizace dožala značných změn *žitého prostoru* v celé své komplexitě. Zahraniční hosty z převážné části nahradili členové komunistických elit,

proměnilo se i zázemí a poskytované služby, často se měnili zaměstnanci lesního závodu, kteří na *Zámečku* bydleli a měli na starosti jeho správu. V 80. letech byl *Zámeček* pro poplatkové lovy zahraničních hostů využíván v mnohem menší míře¹²³, možná získávání valut už nebylo takovou prioritou, nebo se nepodařilo dlouhodobě zajišťovat kvalitu poskytovaných služeb a cizinci využívali pro lov trofejové zvěře jiné lokality.

S ohledem na vazbu mezi sociálním prostředím a okolní krajinou, bychom mohli konstatovat, že *Zámeček* zůstal spíše odtrženým prostorem, který dlouhodobě nijak nevstupoval do vývoje krajiny okolí. Jako by záměrně zůstával stranou od nově se ustavivšího centra sdružených obcí v Orlickém Záhoří, které dříve bylo samostatnou obcí Kunštát. Černá Voda byla až do 90. let opuštěným místem. Škola, školka, lékař, pohostinství a další služby a možnosti práce se ve vymezeném období nacházely v „centru“ Orlického Záhoří, které bylo vzdáleno minimálně hodinu chůze a dopravně nebylo dobře dostupné. Objekt *Zámečku* byl jedním ze dvou domů, které byly v celé oblasti obývané. Druhým obývaným objektem byla hájovna ČSL na druhém konci obce a několik domů užívaných chalupáři o víkendech a prázdninách a příležitostně zde byli ubytováni lesní dělníci a dělnice. Lidé, kteří na *Zámečku* ve vymezeném období žili, zůstávali většinou jen na krátkou dobu, po jejímž uplynutí odcházeli hledat nové příležitosti jinde.

Jako *normální výjimku* bychom mohli chápat také akceptaci buržoazních a aristokratických praktik v prostředí socialistické diktatury, jak ze strany individuálních aktérů, tak ze strany politických autorit, jejich habitualizaci a následnou re-produkci. Na příkladu žitého prostoru *Zámečku* bylo možné vidět, že se jednalo o systém běžných aktérských strategií, které na bázi každodenního vyjednávání podmínek „veřejných a skrytých transkriptů“ (Blaive 2013: 79–80) utvářely reciproční systém požadavků a výhod. To vše se promítalo do množství podob diferencovaných mikrosvětů, které byly součástí pestré sociální historické reality, v níž jednotliví aktéři žili. V rámci vidiny finančního přínosu, byl systém poplatkových lovů ze strany mocenských autorit legitimizován v ideologické i faktické (legislativní) rovině. Byl prezentován jako úspěch československého hospodářství a pokročilé úrovně myslivosti, který jezdili obdivovat a zakusit západní turisté, kteří za své zážitky byli ochotni dobře zaplatit. Procesně systém zaštitil státní podnik Čedok, který zajišťoval kontakt mezi zahraničními agenturami, jejich zákazníky a československým státem a dohlížel mj. na dodržování legislativních opatření státu platných pro cizince. Zdali

¹²³ Rozhovor s V.L. 2024, vedla H. Knollová. Rozhovor s A.D. 2021, 2021, vedla H. Knollová. Rozhovor s P.S. 2024, vedla H. Knollová.

byl celý systém ještě komplexnější a zahrnoval např. napojení na bezpečnostní a mocenské složky se mi prozatím zjistit nepodařilo.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam použitých pramenů

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV HRADEC KRÁLOVÉ - ARCHIVNÍ ODDĚLENÍ ZÁMRSK

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou, arch. pomůcka 22, II. Dějiny původce fondu.

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) , I. díl, ev.č. 7, Pamětní kniha revíru Černá Voda (1875–1936).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949), II. díl, ev.č. 1366, Týdenní zprávy polesí Černá Voda (1930–1948).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949), II. díl, ev.č. 1453, VI/10, Pozvánky na hony, organizace honů, povolení odstřelů atd. (1901–1947).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949), II. díl, ev.č. 1476, Stavby hájoven.

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) II. díl , ev.č. 1485 - Revírní personál od 1875–1948.

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949), II. díl, ev.č. 1487, Seznamy zaměstnanců, lesní dělníci, odsuny Němců atd. (1879–1948).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) III. díl , ev. č. 3832 - Hlavní kniha polesí Černá Voda - Kunštát (1920).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) III. díl , ev. č. 3941 - Hlavní kniha polesí Černá Voda - Kunštát (1937).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) III. díl , ev. č. 4322 - Hlavní kniha polesí Černá Voda (1928–1937).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) III. díl , ev. č. 4433 – Inventární kniha revíru Černá Voda - Kunštát (1936).

NAD 395, Velkostatek Rychnov n. Kněžnou (1597–1949) III. díl , ev. č. 4473 - Výplatní kniha polesí Černá Voda (1936).

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV HRADEC KRÁLOVÉ

NAD 233, Lesní závod Žamberk (1947–1992), inv. č. 66, karton č. 13.

NAD 458, Krajská správa lesů Hradec Králové, 1951 – 1960, inv. č. 198; sign. VIII/53; ukl. j. 40 karton.

NAD 2073, Jednotný národní výbor Hradec Králové, (1942) 1949 - 1954 (1961), inv. č. 487; ukl. j. 138 karton.

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU

NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří, (1945) 1951-1990, arch. pom. 9/34, MNV 1951-1990, arch. pomůcka 9/34, MNV 3 188, Zápis plén a rad 1945-1951.

NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří, (1945) 1951-1990, arch. pomůcka 9/34, MNV 3 188, Zápis plén a rad 1958-1961.

NAD 967, Místní národní výbor Orlické Záhoří, (1945) 1951-1990, arch. pomůcka 9/34, MNV 3 189, Zápis plén a rad 1964-1966.

ARCHIV OBCE ORLICKÉ ZÁHOŘÍ

Kronika obce Orlické Záhoří, 1955–1992.

Fotografie, dobové dokumenty, dopisy (nezpracováno).

ORÁLNĚ HISTORICKÉ ROZHOVORY

Rozhovor s R.K. vedla H. Knollová 29.12.2021, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s L.O. vedla H. Knollová 15.4.2022, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s A.D. vedla H. Knollová 4.12. 2021, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s L.P. vedla H. Knollová 14.6. 2023, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s L.P. vedla H. Knollová 21.3. 2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s J.D. vedla H. Knollová 5.4. 2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s A.K. vedla H. Knollová 5.4. 2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s V.L. vedla H. Knollová 12.3. 2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s P.S. vedla H. Knollová 17.3. 2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

Rozhovor s D.N. vedla H. Knollová 14.5.2024, soukromá sbírka Hany Knollové.

OSTATNÍ ZDROJE

Česká myslivost, 1923. Václav Kroulík, *Lovecká horečka*, ročník XXVII, čís. 2, s. 21–22.

Český Lloyd, 1937. Časopis národohospodářský, orgán obchodního spolku Merkur: orgán ústředního spolku maloobchodníků (kupců) z Čech, Moravy a Slezska. V Praze: Leopold Schulz, 1937, s. 2.

Venkov, 1936. Orgán České strany agrární, č. 74, s. 7, ze dne 27.3.1936.

Zlatá Praha, 1892. *Zdeněk hr. Krakovský-Libštejnský z Kolovrat*, roč. 9, čís. 619, s. 52.

PAULIŠTA, Vladimír, 1975. *Lovecký průvodce vypravuje*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství.

ANTIKOMPLEX a kol. 2006. *Proměny sudetské krajiny*, Antikomplex, ISBN: 80-86125-75-2.

ASPI [on-line], [cit. 4.4.2024], Zákon č. 98/1929 Sb. ze dne 25.6. 1929. Dostupné z <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/4850/1/2/zakon-c-98-1929-sb-kterym-se-doplnuji-a-castecne-meni-nektera-ustanoveni-honebme-policejni-zejmena-o-hajeni-zvere/zakon-c->

98-1929-sb-kterym-se-doplnuji-a-castecne-meni-nektera-ustanoveni-honebme-policejni-zejmena-o-hajeni-zvere

ASPI [on-line], [cit. 3.6.2024], Zákon č. 266/1920 Sb. ze dne 14.4. 1920. Dostupné z <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1847/1/2/zakon-c-266-1920-sb-o-nazvech-mest-obci-osad-a-ulic-jakoz-i-oznacovani-obci-mistnimi-tabulkami-a-cislovani-domu/zakon-c-266-1920-sb-o-nazvech-mest-obci-osad-a-ulic-jakoz-i-oznacovani-obci-mistnimi-tabulkami-a-cislovani-domu>

Epravo.cz [on-line], [cit. 4.4.2024]. Zákon 49/1866 čes.z.z. - *Honební zákon pro Čechy, č. ze dne 1.6. 1866*. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=119&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Myslivosť [on-line], [cit.13.5.2023], KRAUS, Miroslav, Zamyšlení nad Interlovem, č. 11/2007. Dostupné z: <https://www.myslivosť.cz/Casopis-Myslivosť/Myslivosť/2007/Listopad---2007/Zamysleni-nad-Interlovem>

Obec Černíkovice [on-line], [cit. 5.3. 2024]. Dostupné z: <https://www.cernikovice.cz/obec-1/historie/>

Od kladských hranic [on-line], [cit. 20.5.2022]. Dostupné z <https://odkladskychhranic.wordpress.com/2018/05/02/545/>.

Veronica - časopis pro ochranu přírody a krajiny [on-line], [cit. 21.4.2024]. Jiří Poláček, Galerie přírodní prózy. Vladimír Paulišta (1922), č. 1/2006, s. 21. Dostupné z: <http://www.casopisveronica.cz/clanek.php?id=1880>.

Das Königreich Böhmen, 1836. Johann Gottfried Sommer, Bd. 4 – Königgrätzer Kreis, Prag: J.G. Calwesche Buchhandlung.

Seznam obcí a okresů republiky Česko-slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku, 1938. Praha: Státní úřad statistický.

Statistický lexikon obcí v Čechách, 1923. Správní rozdělení od 1.1.1922, sčítání lidu 1921, str. 130, Praha: Státní úřad statistický.

Statistický lexikon obcí v zemi České, 1934. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14.4.1920, vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930, Orbis: Praha.

Statistický lexikon obcí republiky Československé, 1955. Podle správního rozdělení 1955, sčítání lidu 1950, str. 196, Praha: Státní úřad statistický a min. vnitra.

Statistický lexikon obcí ČSSR, 1966. Podle správního rozdělení 1965, sčítání lidu, domů a bytů 1961, str. 290, Praha: SEVT.

Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivost [on-line], [cit. 20.5.2024], Dušan Kacálek, Ondřej Špulák, *Historie zalesňování nelesních původ na území České republiky*, Zprávy lesnického výzkumu 56, 2011 (1): 49-57. Dostupné z: https://www.vulhm.cz/zlv-online/?_rok=2011.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 3.6.2024], Zákon č. 225/1947 Sb. *o myslivosti*. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-225>.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 3.6.2024], Zákon č. 46/1948 Sb. *o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 3.6.2024], *Vyhláška ministra vnitra č. 13/1951 Sb. o změnách úředních názvů míst v roce 1950*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-13>

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 20.5.2024], *Nariženi vlády č. 20/1952 Sb. o rozmístování absolventů*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-20>.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 20.5.2024], *Nariženi vlády č. 24/1959 Sb. o úkolech orgánů státních správy a podniků v péči o absolventy vysokých škol a výběrových odborných škol*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-24>.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 20.5.2024], *Nariženi vlády č. 38/1967 Sb. o umístování absolventů vysokých škol, konzervatorií, středních odborných a odborných škol*. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-38/zneni-19670501#p9_p9-1.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 20.5.2024] *Zákon č. 1/1991 Sb. o nezaměstnanosti*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-1>.

Zákony pro lidi [on-line], [cit. 4.6.2024] *Nariženi vlády č. 2/1956 Sb. o organizaci lesního hospodářství*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-2>.

Seznam sekundární literatury

ANDERSON, Benedict, 2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, ISBN: 978-1-84467-086-4.

ARBURG, Adrian, von a STANĚK, Tomáš, 2006. Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), *Soudobé dějiny*, ročník XIII. (2006), číslo III.- IV./2006, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.

BLAIVE, Muriel, 2013. „*Hidden Transcripts*“ and Microhistory as a Comparative Tool: Two Case Studies in Communist Czechoslovakia, *BRILL, East Central Europe* 40 (2013), p.74–96.

BOURDIEU, Pierre, 1995. *Sociální prostor a symbolická moc*, Cahiers du CEFRES, s. 211-234. Praha

BUBEN, Radek, PULLMANN, Michal, SPURNÝ, Matěj, RŮŽIČKA, Jiří, 2014. *Diktatura a autoritářské režimy*, in: Lucie Storchová a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Scriptorium, ISBN: 978-80-87271-87-2.

DAVIS, Natalie Zemon, 1988. *On the Lame*. *The American Historical Review*, 93(3), 572–603, <https://doi.org/10.2307/1868103>.

DÜLMEN, Richard van, 2002. *Historická antropologie: vývoj, problémy, úkoly*, Praha: Dokořán.

GEERTZ Clifford, 2017. *The Interpretation of Cultures, Basic Books; 3rd edition*, 978-0465093557.

GINZBURG, Carlo (2022). *Sýr a červi, Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, přel. Jiří Špaček, Argo, ISBN: 978-80-257-3807-8.

HLAVÁČEK, Jiří (ed.). *Mezi pakárnou a službou vlasti. Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha: Academia, 2021. Historie. ISBN 978-80-200-3332-1.

HOBSBAWM, Eric, RANGER, Terence (eds.), 1983. *The Invention of Tradition*, 1. Introduction: Inventing of Tradition (p. 1–15), Cambridge University Press, ISBN: 978-1-107-60467-4.

- KALENDA, Daniel, 2014. *Rodové pohřebiště pánů z Kolowrat v Rychnově nad Kněžnou (1651–2012)*, s. 60, Technická univerzita v Liberci.
- KOMÁREK, Julius, 1945. *Myslivost v českých zemích*, Praha: Čin.
- KOVAŘÍK, David, 2009. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945–1960*, disertační práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, Brno.
- KOVAŘÍK, Jaromír, VACH, Milan, 1973. *Myslivecké zvyky a tradice*. Praha: SZN, ISBN: 07-002-73.
- KŘEN, Jan, 2005. *Dvě století střední Evropy*, Argo, ISBN: 80-7203-612-2.
- LATOURE, Bruno, 2002. *Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést „vědní studia“*. Biograf (29): 41 odst.
- LAW, John, 2000. Manažer a jeho moci. *Biograf* (22): 41 odst.[cit. 23.1.2022]. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=2202>.
- LEVI, Giovanni, 1991. *On Microhistory*, in: Peter Burke (ed.), *New Perspectives of Historical Writing*, Oxford, s. 93-113, ISBN: 0-271-02117-9.
- LEVI, Giovanni, 2019. *Nehmotné dědictví: Kariéra jednoho exorcisty v Piemonty v 17. století*, (přel. Silvie Šlejmarová), Argo, ISBN: 9788025725320.
- LIFKA, Bohumír, 1941. *Zdeněk hrabě z Kolowrat Krakowský Libštejnský šedesátníkem*, Časopis rodopisné společnosti, ročník 13, č. 1–2, vydáno 25.6.1941, (s.1–8) ISSN 1805-6490.
- MÜCKE Pavel, KRÁTKÁ, Lenka (eds.) 2018. *Turistická odysea: krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*, Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, ISBN:978-80-246-4055-6.
- NOSKOVÁ, Helena, TOŠOVSKÁ, Eva, 2010. *Kapitoly o proměnách pohraničí se zřetelem na Králicko*, Ústav soudobých dějin AV ČR, Praha, ISBN: 978-7285-121-8.
- PAULIŠTA, Vladimír, 1996. *Lovecký průvodce vzpomíná*, Praha: Top Press, ISBN 80-901820-3-8.
- PAULIŠTA, Vladimír, STUDNIČKA, Eduard, 1985. *Za zvěří kolem světa*. Praha: SZN, 1985.

- PROCHÁZKA, Johann F., 1891. *Topographisch-statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*, Prag, dostupné z: <https://archive.org/details/topographischst01procgoog/page/294/mode/2up?view=theater>.
- REVEL, Jacques, 2010. *Dějiny těsně při zemi*, Cahiers du CEFRES. N° 19, Úvahy nad 20. Stoletím (ed. Alban Bensa), s. 2-29.
- ŠEPLAVÝ, Petr a kol., 2018. *Myslivost v České republice*, Ministerstvo zemědělství, Praha, ISBN: 978-80-7434-423-7.
- SMEJKAL, Jan, 2019. *Myslivost v etnologické perspektivě*, diplomová práce, Masarykova univerzita – Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie.
- ŠPŮR, Josef, 2015. *Na loveckém zámečku*, Praha: Epistemé, ISBN: 978-80-260-9430-2.
- STANĚK, Tomáš, 1992. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa*, Ostrava: Amosium servis, ISBN 80-85498-04-9.
- STEHLÍČEK, Karel, 1907. *Honební zákon čili zákon o myslivosti pro království České ve výkladu praxe*, Beroun: Václav Antony.
- TOPINKA, Jiří, 2005. *Zapomenutý kraj*, Soudobé dějiny 2005 (vol. 12), 3–4, str. 535–585.
- VOTÝPKA, Vladimír, 2005. *Paradoxy české šlechty*, Praha–Litomyšl: Paseka. ISBN:978-80-74-32-351-5.
- WIEDEMANN, Andreas, 2016. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, *Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952*, překlad Petr Dvořáček, Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-337-4.
- ZÁSMĚTA, Vítězslav, 1968. *Ekonomika československé myslivosti*, Státní zemědělské nakladatelství v Praze.

Obrazová příloha – fotografie

Obrázek 1: Práce v lese, Schwarzwasser/Černá Voda, 20. léta 20. st. (Archiv obce Orlické Záhoří).

Obrázek 2: Správce polesí revíru Schwarzwasser/Černá Voda, 1928 (Archiv obce Orlické Záhoří).

Obrázek 3: Krajina Černé Vody, 50. léta 20. st. (Osobní sbírka H. Knollová).

- Obrázek 4: Urgence zákazu vydání loveckého lístku (SOA HK, 1954).
- Obrázek 5: Na lovu, 60. léta 20. st. (V. Paulišta 1975:88).
- Obrázek 6: Orlické Záhoří, 50. léta 20. st. (Archiv obce Orlické Záhoří)
- Obrázek 7: Zámeček (Soukromá sbírka L.P., 60. léta 20. st.).
- Obrázek 8: Zámeček a jeho hosté (Soukromá sbírka L.P. 60. léta 20. st.).
- Obrázek 9: Příprava večeře po lovu (Soukromá sbírka L.P., 60. léta 20. st.).
- Obrázek 10: Poplatkové lovy na Zámečku (Soukromá sbírka L.P., 60. léta. 20.st.).
- Obrázek 11: Zámeček (Archiv obce Orlické Záhoří, 70. léta 20. st.).
- Obrázek 12: Zámeček po požáru (Archiv obce Orlické Záhoří, 1993).